

Ν. Κ. ΛΟΥΡΟΣ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Η «ΕΙΣΑΓΩΓΗ» ΚΑΙ ΤΑ «ΔΩΔΕΚΑ ΣΟΦΙΣΜΑΤΑ» ΑΠΟ ΤΟ *ADVANCEMENT OF LEARNING* ΤΟΥ FRANCIS BACON

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ - ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἡ Colonial Press (Λονδίνο-Νέα Ὑόρκη) εἶχε ἐκδώσει στὰ 1900 τὰ ἔργα *Advancement of Learning* καὶ *Novum Organum* τοῦ Francis Bacon (Lord Verulam), ποὺ προλογίζει ὁ James Edward Creighton, καθηγητῆς τῆς Λογικῆς καὶ Μεταφυσικῆς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸ Πανεπιστήμιο Cornell τῆς Ἀμερικῆς.

Σ' ἓνα παλαιοπωλεῖο, ὅπου συχνὰ καταλήγουν, φεῦ, πολλὰ ἀριστουργήματα, ἀνακάλυψε ἓνας φίλος μου αὐτὸ τὸ βιβλίο ποὺ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ χαρίσῃ. Μὲ στενοχώρια καλωσορίζω νέες ἀφίξεις στὴ βιβλιοθήκη μου, γιατί πραγματικὰ ὑπάρχει ἀδιαχώρητο, καὶ τὸ σχετικὸ ξεκαθάρισμα ἀποτελεῖ συνηθισμένη πιά ὁδυνηρὴ ἄμυνα. Ὅσα ὅμως βιβλία παραμένουν γίνονται φίλοι ἀχώριστοι ὕστερα ἀπὸ κάποια γνωριμία, ποὺ προσπαθῶ νὰ καθιστῶ ἀπαραίτητη.

Τὸ βιβλίο τοῦ Bacon ἀπορρόφησε ὅλη τὴν προσοχή μου. Ἀρχικὰ κάποιος «σνομπισμὸς» ποὺ κατέχει τὸν βέβηλο, ὅταν πρόκειται νὰ φιλοξενήσῃ διάσημους συγγραφεῖς, μὲ ἔκανε νὰ ξεφυλλίσω μὲ ἓνα βλέμμα τὸ κάπως κιτρινισμένο κείμενο. Σύντομα ὅμως μὲ κατάκτησε στὰ δίχτυα τῆς ἐκείνης ἢ χαρακτηριστικῆς μυρουδιά τῆς Ἀναγεννήσεως, ποὺ ἄρχισε ἴσως κάπως ἀργὰ νὰ διασχίζει τὴ Μάγχη, ἀλλ' ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ, γέννησε ἀριστουργήματα.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ παρακολουθήσω τὸν Creighton καθὼς παρουσιάζει τὸν Bacon ὡς τὸν ἐλευθερωτὴ ἀπὸ τὴν Μεσαιωνικὴ σκοταδικὴ νοοτροπία, στὴν ἐποχὴ τοῦ πρώτου μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας τοῦ Ἐλισαβετιανοῦ ἀνθισμοῦ. Ἦταν οἱ χρόνοι ὅπου τὸ Μεγάλον Νησί ἄρχισε νὰ συνειδητοποιῇ, πὼς ἦταν κι αὐτὸ κληρονόμος τῆς φύσεως τοῦ τόπου του μὲ δικαίωμα καὶ δύναμη νὰ ἀσκῇ ἀρετὴ ἐλεύθερη καὶ πνεῦμα (ἀδιάφορο ἂν ἢ ἀγχόνη καὶ ἢ κοφτερὴ μάχαιρα δὲν ἔμεναν ἀνεργες). Σύνθημα τῆς ἐποχῆς ἔγινε ἡ μετατροπὴ τῶν μεσαιωνικῶν κενῶν λέξεων σὲ ἔρευνα τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, ὅπου πρωτοστάτησε ὁ Bacon.

Ὁ Francis Bacon γεννήθηκε στὸ Λονδίνο στὶς 22.1.1561 καὶ ἦταν τὸ τελευταῖο παιδί ἀπὸ τὸ δεύτερο γάμο τοῦ πατέρα του Sir Nicholas Bacon, Λόρδου σφραγιδοφύλακα τῆς Βασίλισσας Ἑλισάβετ, καὶ τῆς Ἄννας Cooke, ἀδελφῆς τῆς συζύγου τοῦ Λόρδου Burleigh, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες πολιτικὲς φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς του.

Αὐτὸ τὸ περιβάλλον μιλάει μόνο του γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἀρχὴ τῆς κοινωνικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Francis. Ἀπόφοιτος τοῦ Trinity College τοῦ Cambridge στὰ 1575 ἔγινε 14 χρονῶν ἀκόλουθος τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας στὸ Παρίσι, στὸ Blois, στὸ Poitiers καὶ στὸ Tours. Ὑστερα ἀπὸ τρία χρόνια, καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του, γύρισε στὸ Λονδίνο, ὅπου ἡ πενιχρὴ κληρονομία του τὸν ἀνάγκασε νὰ σπουδάσῃ νομικὰ γιὰ νὰ δικηγορήσῃ ἀπὸ τὰ 1582, 21 χρονῶν. Παρ' ὅλο ποὺ ὁ τίτλος τοῦ Λόρδου τοῦ πατέρα του δὲν ἦταν κληρονομικός, μὲ τὸ προνόμιο τῆς οἰκογενειακῆς του καταγωγῆς κατώρθωσε δύο χρόνια ἀργότερα νὰ ἐκλεγῇ μέλος στὸ Κοινοβούλιο. Ὡστόσο, ἡ δικηγορικὴ εὐστροφία του καὶ ἡ παρασκευαστικὴ βοήθεια τοῦ φίλου του Essex δὲν ἐμπόδισαν τὸν Bacon νὰ δοκιμάσῃ πολλὰς ἀπογοητεύσεις στὶς ἐπιδιώξεις του καθὼς καὶ οἰκονομικὲς στενοχώριες. Ὅμως δὲν ἐλαττώθηκε ἡ νεανικὴ φιλοδοξία του νὰ συμβάλῃ στὴν ἀναμόρφωση τῆς ἐπιστήμης, ὑποδεικνύοντας συγκεκριμένους σκοποὺς καὶ μεθόδους, ὅπως ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὸν θεῖο του Burleigh, «ὄχι μὲ τυφλὰ πειράματα, φῆμες καὶ ἀπάτες (impostures), ποὺ τόσο ἔβλαψαν, ἀλλὰ φιλόπονες ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις».

Μὲ τὶς πειστικὲς αὐτὲς ἀντιλήψεις κατώρθωσε νὰ γίνῃ δεκτὸς στὰ 1585 (24 χρονῶν) στὸ Βασιλικὸ Συμβούλιο καὶ τὴν Κυβερνητικὴ Ὑπηρεσία. Τότε ἔλαβε μέρος στὶς διαδικασίες ἐναντίον τοῦ εὐεργέτη του Essex καὶ κατηγορήθηκε αὐστηρὰ γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη του, ἐπειδὴ τοῦ ἀπέδωσε ἐπιπολαιότητα καὶ ἀσυνεσία. Ὄταν μάλιστα ἀποδείχθηκε πὼς ὁ Essex ἦταν ἔνοχος προδοσίας, ἡ κυβερνητικὴ εὐθύνη του ἀνάγκασε τὸν Bacon νὰ ἀκολουθήσῃ τάχα ἀντικειμενικὲς ὑποχρεώσεις. Ἄς σημειωθῇ ὅτι στὰ 1606 παντρεύθηκε τὴν πλούσια Alice Barnham, ποὺ κάλυψε τὶς οἰκονομικὲς στενοχώριες του. Ἡ στάση του ἀπέναντι στὸν Essex τοῦ δημιούργησε πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ μόνο στὰ 1607 (46 χρονῶν), τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ James I ἀναγνωρίσθηκαν οἱ ἱκανότητές του μὲ τὸ διορισμό του σὲ γενικὸ εἰσαγγελέα (1606-1613). Σύντομα προβιβάσθηκε σὲ μυστικοσύμβουλο (1616), σὲ Λόρδο σφραγιδοφύλακα σὰν τὸν πατέρα του (1617), καὶ στὰ 1619 σὲ Λόρδο Καγκελάριο, δηλαδὴ πρωθυπουργὸ (58 χρονῶν) μὲ τὸν βασιλικὸ τίτλο τοῦ Βαρόνου Verulam καὶ τοῦ ὑποκόμη St. Albans. Πρέπει ἀκόμα νὰ ἀναφερθῇ ἡ στενὴ φιλία τοῦ Bacon μὲ τὸν Δούκα τοῦ Buckingham, πολὺ νεώτερό του καὶ εὐνοούμενο τοῦ βασιλιᾶ James I. Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι ὁ Bacon ἔδειξε ἀναξιοπρέπεια ὑποτελείας ἀπέναντί του. Μόλις

ὅμως ἔφτασε στὴν κορυφὴ κατηγορήθηκε γιὰ δωροληψία, ποὺ ὡμολόγησε ὅταν προεῖδε τὴν καταδίκη του, ποὺ παρ' ὅλη τὴν αὐστηρότητά της δὲν τηρήθηκε καὶ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ μείνῃ στὸ σπίτι του (Bedford House) στὸ Λονδίνο. Ἀπὸ τότε δὲν ξαναφάνηκε στὸ δημόσιο βίο, ἀλλὰ ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικά μὲ τὴ συγγραφὴ. Πέθανε ἀπὸ κρυολόγημα στὶς 9.4.1626 (65 χρονῶν), ἀνήμερα τὸ Πάσχα.

Στὶς πληροφορίες τοῦ Creighton μποροῦν νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ἀκόλουθα. Οἱ σχέσεις τοῦ Bacon μὲ τὸν Essex (Robert Devereux) ἀρχίζουν ἀπὸ τότε ποὺ ἀπογοητεύθηκε ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θείου του Burleigh, ποὺ στρέφονταν περισσότερο καὶ φυσικότερα πρὸς τὸ γιό του Robert Cecil. Ἀργότερα ὅμως ὁ Bacon ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Essex, ὅταν αὐτὸς ἐναντιώθηκε στὴ διαταγὴ τοῦ βασιλιά. Ὁ Bacon ἦταν πιστὸς ὑπηρέτης τοῦ στέματος, ποὺ τὸ ὑπεράσπισε μὲ φανατισμὸ σὲ θέματα οἰκονομικά. Ὑποστήριζε καὶ πρόβαλε τὴν «ἐκ Θεοῦ μοναρχία».

Γιὰ πολλὰς ἄλλες λεπτομέρειες τοῦ ταραγμένου βίου τοῦ Bacon παραπέμπω στὸ μνημειακὸ ἔργο τοῦ Π. Κανελλόπουλου, τὴν *Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος*, ποὺ περιγράφει ἐκτενέστατα τὴν προσωπικότητα τοῦ Bacon (Τόμ. Β 2 [1968], σελ. 908-922).

Τὸ *Advancement of Learning* καὶ τὸ *Novum Organum*¹ φαίνεται πὼς προορίζονταν ὡς εἰσαγωγὲς στὸ μεγάλο ἔργο ποὺ φιλοδοξοῦσε νὰ συμπληρώσω ὁ Bacon μὲ τίτλο «Magna Instoratio», καὶ θὰ περιεῖχε 6 μέρη. Στὸ ἀναμεταξὺ ὅμως ὁ συγγραφέας σχεδίαζε, φαίνεται, ἀρκετὲς συμπληρώσεις καὶ μετατροπὲς καὶ γιὰ τοῦτο τὸ πρῶτο μέρος ποὺ θεώρησε ἄρτιο ἦταν τὸ *Advancement of Learning*, ποὺ δημοσιεύθηκε καὶ κυκλοφόρησε στὸ 1605, χαρακτηρίζοντας τὴ διανοητικὴ δύναμη τοῦ Bacon καὶ τὴν παραδειγματικὴ φιλολογικὴ γνώση καὶ λογοτεχνικὴ του ἱκανότητα. Σκοπὸς τοῦ Bacon σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶναι νὰ προβάλῃ τὴν ἀνάγκη τῆς γνωστικῆς προόδου καὶ τῆς σημασίας της. Γιὰ τοῦτο δὲν περιορίζεται νὰ περιγράψῃ τὰ γνωστὰ ἀλλὰ νὰ ἐξαίρῃ καὶ τὰ μεγάλα κενὰ τῆς γνώσεως, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἄλλοι θὰ τὰ συμπληρώσουν.

Σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια ἐπιχειρεῖ νὰ κατακρίνῃ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὴν φιλοσοφία του, ποὺ τὴν θεωρεῖ μὲ τὴν ἐπιβολή της ὑπεύθυνη γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ ἐρευνητικὴ καθυστέρηση. Γιὰ τοῦτο καὶ ἐπειδὴ τὰ Ἀριστοτελικά λογικὰ ἔργα εἶχαν ὡς σύστημα τὸν γενικὸ τίτλο *Ὀργανον*, ὁ Bacon ὠνόμασε σὲ ἀντίθεση τὴν δική του προσπάθεια *Novum Organon*, ποὺ τυ-

1. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων στὴν πρώτη ἐκδόσή τους εἶναι: *On the Proficiency and Advancement of Learning Divine and Human* (1605) καὶ *Novum Organon Scientiarum* (1620). Ἡ ἐκδόση τῆς Colonial Press ἔχει τὴν ἐνδειξη Revised Edition.

πώθηκε στὰ λατινικά στὰ 1620 καὶ ὅπου ὁ Bacon ὑποστηρίζει πὼς ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι μόνο ἡ περιγραφή ἀλλὰ καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς φύσεως. Γιὰ τοῦτο ἐπιμένει πὼς πρέπει νὰ πάψουν οἱ θεωρίες καὶ τὰ λόγια χωρὶς ἀπόδειξη, καὶ ἡ ἀπασχόληση τοῦ ἀνθρώπου νὰ στραφῇ πρὸς τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ὅτι, δηλαδή, ἀντὶ νὰ καταλήγῃ σὲ συμπεράσματα, συλλογικὲς μορφὲς λόγου καὶ σκέψεις θεωρητικὲς, ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ ἀσχοληθῇ μὲ συστηματικὲς παρατηρήσεις, πειράματα καὶ συγκεκριμένα ἐρωτήματα.

Σκόπιμο εἶναι νομίζω νὰ παραθέσω ἐδῶ σὲ ἐλεύθερη μετάφραση τὴν ἐξήγηση γιὰ τὶς προθέσεις τοῦ Bacon, ποὺ περιέχονται στὴ σύντομη Εἰσαγωγή του στὸ *Advancement of Learning*.

«Ὁ Francis τοῦ Verulam (μιλάει γιὰ τὸν ἑαυτό του σὲ τρίτο πρόσωπο) θεώρησε πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ μέθοδος ποὺ πρέπει νὰ προτιμηθῇ καὶ ποὺ ἐπειδὴ ἀφορᾷ τοὺς νέους καὶ τὸ μέλλον θὰ ἔπρεπε νὰ τὴ γνωρίζουν.

Πεπεισμένος ἀπὸ προσεκτικὴ παρατήρηση ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ἀντίληψη περιπλέκεται ἢ ὅτι δὲν προβαίνει σὲ σοβαρὴ καὶ ὠφέλιμη χρησιμοποίηση τῆς βοήθειας ποὺ βρίσκεται γύρω της, ἐπειδὴ πολλαπλὴ ἄγνοια καὶ ἀνωμαλίες παρεμβαίνουν, ἀποφάσισε νὰ ἀσκήσῃ τὴ μεγαλύτερή του προσπάθεια γιὰ νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ δίκαιη ἐξοικείωση ἀνάμεσα στὴ σκέψη καὶ τὰ πράγματα.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σκέψη ἀπορροφᾷ καὶ ἐνθουσιάζεται μὲ τὶς πρῶτες ἐπαφὲς μὲ τὰ πράγματα, ἀπ' ὅπου ἀκολουθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα, ἐπικρατοῦν γιὰ πάντα λάθη ποὺ δὲν διορθώνονται οὔτε μὲ τὴ φυσικὴ δύναμη τῆς σκέψεως οὔτε μὲ τὴ δύναμη τῆς λογικῆς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀρχικὲς γνώσεις διαφθείρονται, συγχέονται ἢ ἐπιπόλαια στηρίζονται στὰ πράγματα, καὶ ὅσες ἀκολουθοῦν σχηματίζονται τὸ ἴδιο σύντομα, ἡ ἀνθρώπινη γνώση καὶ τὸ ἀντικείμενο ποὺ χρησιμοποιήθηκε στὶς ἔρευνές μου δὲν συμβιβάζονται ἀναμεταξύ τους καὶ μοιάζουν μὲ θαυμαστὰ κατασκευάσματα χωρὶς θεμέλια.

Καὶ ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι συμφωνοῦν νὰ θαυμάζουν τὶς πλαστὲς δυνάμεις τοῦ πνεύματος, καὶ περιφρονοῦν ἢ καταστρέφουν ἐκεῖνες ποὺ ἴσως θὰ μποροῦσαν νὰ εἶναι ἀληθινές, δὲν ὑπάρχει ἄλλη λύση παρὰ γιὰ μεγαλύτερη βοήθεια νὰ ξανακατασκευασθῇ τὸ ἔργο, νὰ ἐξηγηθοῦν ἢ νὰ ξαναδημιουργηθοῦν οἱ ἐπιστῆμες καὶ οἱ τέχνες, καθὼς καὶ ὅλη ἡ ἀνθρώπινη γνώση νὰ στηριχθῇ σὲ στέρεα θεμέλια.

Αὐτὴ ἡ πρόθεση μπορεῖ στὴν ἀρχὴ νὰ φανῇ ὡς ἀπέραντο σχέδιο ἀκατόρθωτο ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες δυνατότητες, ἀλλὰ θὰ ἀποδειχθῇ σοβαρότερο καὶ συνετότερο ἀπὸ ὅσα ἐφαρμόσθηκαν ὡς τώρα, ἐνῶ ὅ,τι ἔγινε σχετικὰ εἶναι ἱλιγγιώδες ἢ προορισμένο σὲ ἀδιάκοπη περιστροφή. Δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοηθῇ πὼς ὁ ἄνθρωπος στέκεται μόνος μέσα σὲ ἓνα πείραμα πολὺ τολ-

μηρὸ καὶ ἐκπληκτικὸ γιὰ νὰ γίνη πιστευτό, καὶ ἐνῶ νομίζει πὼς δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἐγκαταλείπη οὔτε τὸν ἑαυτὸ του οὔτε τὸν ἀγῶνα, πρέπει νὰ προχωρήσῃ θαρραλέα στὸ μόνο δρόμο τὸν ἀνάλογο μὲ τὴν ἀνθρώπινη διάνοηση. Γιατὶ εἶναι συνετώτερο νὰ ἐπιχειρῇ κανεὶς κάτι ποὺ προβλέπει κάποιο τέρμα, παρὰ νὰ ἐκθέτῃ τὸν ἑαυτὸ του σὲ ἀδιάκοπη προσπάθεια καὶ ἀνησυχία γιὰ κάτι χωρὶς τέλος. Οἱ τρόποι τῆς θεωρήσεως ἀντιστοιχοῦν μάλιστα σὲ δυὸ δρόμους στὴ φύση, ὅπου ὁ ἕνας δύσβατος στὴν ἀρχὴ ὁδηγεῖ στὸν κάμπο, ἐνῶ ὁ ἄλλος εὐκόλος καταλήγει σὲ ψηλοὺς βράχους καὶ χαράδρες.

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ξέρεῖ ἂν αὐτὲς οἱ σκέψεις του θὰ δημιουργηθοῦν καὶ σὲ ἄλλους, καὶ ἔχοντας ὑπ' ὄψῃ πὼς ποτὲ δὲν συνάντησε κανένα νὰ ἀσχολῆται μὲ παρόμοιους στοχασμούς, ἀποφάσισε νὰ δημιουργήσῃ ὅ,τι νόμισε πὼς ἦρθε ἡ ὥρα του νὰ ἀνακοινωθῇ. Δὲν πρόκειται γιὰ βιασύνη τῆς φιλοδοξίας, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνησυχία ὅτι, ἂν πέθαινε, θὰ χάνονταν μερικὰ στοιχεῖα καὶ προθέσεις ποὺ ἡ σκέψη του εἶχε συγκεντρώσει, καθὼς καὶ γιὰ ἔκφραση τῆς εἰλικρινοῦς καὶ βαθειᾶς ἀγάπης νὰ προαγάγῃ τὴν εὐτυχία τῆς ἀνθρωπότητας».

Δὲν ἔχω τὴν πρόθεση νὰ ἀσχοληθῶ σὲ μεγαλύτερη ἔκταση μὲ τὸ ἔργο τοῦ Francis Bacon. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ μόνο νὰ περιορισθῶ στὴν ἐλεύθερη ἀτομικὴ μου μετάφραση ἢ παράφραση ἢ ἀπόδοση τῶν κειμένων. Ὅταν ὑπάρχῃ παράπλευρα τὸ πρωτότυπο κείμενο, νομίζω πὼς ἐλέγχεται ἡ ἀπόδοσή του, ὥστε αὐτὸς ὁ τρόπος νὰ εἶναι ἐπαγωγικότερος.

Τὰ «Σοφίσματα» ποὺ παραθέτω ἐδῶ² μοῦ φαίνεται πὼς καθρεφτίζουν πολὺ καλὰ τὴν νοοτροπία τοῦ Bacon καὶ τὴν ἰδιορρυθμία τῆς συγγραφῆς του καὶ τοῦ ὅφους του. Αὐτὰ ποὺ ἀποκαλεῖ «σοφίσματα» δὲν πρέπει νὰ παρεξηγηθοῦν ὡς δικά του. Εἶναι προσωπικὲς θέσεις του ἀπέναντι σὲ περιστάσεις τοῦ βίου, ποὺ τοῦ δίνουν τὴν εὐκαιρία νὰ τίς κρίνῃ, ἐπικρίνῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν «Σοφισμάτων» ποὺ συνοδεύουν τὸ *Advancement of Learning* εἶναι δώδεκα καὶ ἡ ἀπόδοσή τους δὲν ἀποτελεῖ πιστὴ μετάφραση, ποὺ συχνὰ δυσχεραίνει τὸ νόημα, ἀλλὰ προσπάθεια νὰ μεταφερθῇ μὲ τὸν ἀπλούστερο τρόπο, ὥστε νὰ γίνεται κατανοητὴ ἡ σκέψη τοῦ συγγραφέα, ποὺ συνοψίζεται στὸν τονισμὸ τῆς ἀνάγκης οὐσιαστικῆς ἐρευνας, ἀντίθετης πρὸς τὸ θεωρητικὸ πνεῦμα ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ ἐκφράζῃ ἀπλᾶ συμπεράσματα στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Ἄς μοῦ συγχωρεθῇ λοιπὸν αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς διασκευῆς, ποὺ ἂν δὲν ἔχῃ ἀπαίτηση λεκτικῆς ἀκρίβειας, προσπάθησε ν' ἀποδώσῃ καταληπτότερα τὸ νόημα. Ὑποπτεύομαι πὼς τὰ «Σοφίσματα» αὐτὰ δὲν εἶναι καθόλου γνωστὰ στὸν Ἑλληνα καὶ γιὰ τοῦτο τόλμησα νὰ τὰ μεταφέρω ἐδῶ, ἐπειδὴ εἶναι γεμάτα χάρη καὶ ἐξυπνάδα, ἱκανὰ

2. Στὴν ἐκδοση J. E. Creighton τοῦ 1900: Book VI, Chapter III, σελ. 181-192.

νὰ τὸν ἐνδιαφέρουν. Ἄλλὰ καὶ γιὰ δική μου εὐχαρίστηση, ποὺ παρακαλῶ ἐπίσης νὰ μοῦ συγχωρεθῇ.

Θερμὲς εὐχαριστίες ὀφείλω στὸν Καθηγητὴ κ. Φαίδωνα Ἀντωνόπουλο, ποὺ ὡς εἰδικὸς ἀγγλομαθὴς δέχθηκε νὰ θεωρήσῃ τὴν ἐλληνικὴ ἀπόδοση τῶν «Σοφισμάτων», καθὼς καὶ στὸν κ. Λίνο Μπενάκη γιὰ τὶς χρήσιμες παρατηρήσεις καὶ τὴν ἐπιμέλεια τῆς δημοσιεύσεως.

THE TWELVE SOPHISMS FROM THE *ADVANCEMENT OF LEARNING* OF FRANCIS BACON

Abstract.

In this article a translation in Greek of the Twelve Sophisms from the *Advancement of Learning* (Book VI, Chapter III) by Francis Bacon is given; some comments are also occasionally added on Bacon's life, personality and the intellectual atmosphere of his time.

Athens

N. C. Louros

S o p h i s m 1

What men praise and celebrate is good; what they dispraise and censure, evil.

This sophism deceives four ways; viz., either through ignorance, deceit, party, or the natural disposition of the praiser or dispraiser. 1. Through ignorance; for what signifies the judgment of the rabble in distinguishing good and evil? Phocion took it right, who, being applauded by the multitude, asked, What he had done amiss? 2. Through deceit; for those who praise or dispraise commonly have their own views in it, and speak not their real sentiments. *Laudat venales, qui vult extrudere, merces* (Horace). "It is faulty, it is faulty, says the buyer; but when he is gone, he congratulates himself upon the bargain". 3. Through party; for men immoderately extol those of their own and depress those of the opposite party. 4. Through disposition or temper; for some men are naturally formed servile and fawning, and others captious and morose; so that when such persons praise or dispraise, they do but gratify their humor, without much regard to truth.

S o p h i s m 2

What is commended, even by an enemy, is a great good; but what is censured, even by a friend, a great evil.

The fallacy seems to lie here, that is easily believed the force of truth extorts from us what we speak against our inclination.

This color³ deceives the subtlety of friends and enemies. For praises of enemies are not always against their will, nor forced from them by truth; but they choose to bestow them where they may create envy or danger to their adversary. Hence the foolish conceit was current among the Greeks, that he who was praised by another with malicious intent, never failed to have his nose disfigured with a pustule. Again this color deceives, because enemies sometimes use praises like prefaces, that they may the more freely calumniate afterwards. On the other side, it deceives by the crafts of friends, who also sometimes acknowledge our faults, and speak of them not as compelled thereto by any force of truth, but touch only such as may do little hurt, and make us, in everything else, the best men in the world. And lastly,

3. Τὴν λέξη «color» τὴν καταλαβαίνομε μεταφορικὰ καὶ τὴν μεταφράζομε μὲ τὸ «(κοινὴ) ἀντίληψη».

Σ ό φ ι σ μ α 1

"Όσα ό άνθρωπος επαινεϊ και δοξάζει είναι καλά (σωστά). "Όσα ψέγει και επικρίνει είναι κακά.

Αυτό τό σοφισμα εξαπατά με τέσσερεις τρόπους. Εϊτε από άγνοια, άπατηλότητα, μεροληψία εϊτε από φυσική διάθεση τοῦ επαινουντος ή επικριτοῦ. 1. 'Από άγνοια. Ποιά σημασία έχει ή κρίση τοῦ όχλου για τό καλό ή τό κακό; 'Ο Φωκίων εϊχε δίκιο πού, όταν τόν χειροκροτοῦσε τό πλήθος, ρωτοῦσε τί λάθος εϊχε κάνει. 2. 'Από άπατηλότητα. Γιατί όσοι συνήθως επικροτοῦν ή επικρίνουν, έχουν τά συμφέροντά τους και δέν εκφράζουν τά πραγματικά αϊσθήματά τους.

(*Laudat venales, qui vult extrudere, merces*, 'Οράτιος).

«Εϊναι ψεύτικο, ψεύτικο» λέει ό αγοραστής. 'Αλλά όταν απομακρύνεται, συγχαίρει τόν έαυτό του για την εύκαιρία. 3. 'Από μεροληψία. Γιατί οί άνθρωποι επαινοῦν υπέρμετρα τά δικά τους και υποτιμοῦν τοῦς αντιπάλους τους. 4. 'Από φυσική διάθεση ή ιδιοσυγκρασία. Γιατί μερικοί άνθρωποι εϊναι γεννημένοι υποταχτικοί και κόλακες και άλλοι έγωιστές καλοφαγάδες και δύστροποι. 'Ετσι, όταν τέτοια πρόσωπα επαινοῦν ή επικρίνουν, δέν εξυπηρετοῦν παρά τή διάθεσή τους χωρίς πολλή προσοχή για την αλήθεια.

Σ ό φ ι σ μ α 2

"Ο,τι επαινεϊται ακόμα και από τόν έχθρο είναι μεγάλο καλό. 'Αλλά ό,τι επικρίνεται ακόμα και από τόν φίλο είναι μεγάλο κακό.

'Εδω φαίνεται πώς υπάρχει κάτι τό άπατηλό, πού εύκολα πιστεύεται πώς ή δύναμη της αλήθειας βγάζει από μέσα μας ό,τι υποστηρίζουμε αντίθετο από τή διάθεσή μας.

Αυτές οί «κοινές αντιλήψεις»³ εξαπατοῦν τήν «έξυπνάδα» φίλων και έχθρων. Γιατί οί επαινοι από έχθρους δέν προέρχονται πάντα αντίθετα από τή θέλησή τους, οὔτε προκαλοῦνται από τόν εξαναγκασμό της αλήθειας, αλλά διαλέγουν νά τοῦς προσφέρουν όπου τυχαίνει νά δημιουργοῦν αντιζηλία ή κίνδυνο στον αντίπαλο. Για τοῦτο ήταν κοινή ή άνόητη στους 'Ελληνες έπαρση ότι, όποιος τοῦς επαινοῦσε με δόλιο σκοπό, ποτέ δέν τύχαινε νά μή παραμορφώνεται ή μύτη του με ένα σφυρί.

Αυτή πάλι ή αντίληψη εξαπατά, επειδή οί έχθροί χρησιμοποιοῦν επαινους σαν πρόλογο, ώστε νά συκοφαντοῦν πιο εύθερα άργότερα. 'Από τήν άλλη πλευρά εξαπατοῦν από τήν πανουργία τών φίλων, πού κάποτε όμολογοῦν έπίσης τά σφάλματά μας, όχι υποχρεωτικά για την αλήθεια, αλλά γιατί άγγίζουν μόνο όσα μᾶς θίγουν λιγότερο, ενώ μᾶς προβάλλουν σε κάθε τι σαν νά εϊμαστε οί καλύτεροι άνθρωποι τοῦ κόσμου. Καί τέλος

it deceives, because friends also use their reproofs, as enemies do their commendations, by way of preface, that they may afterwards launch out more fully in our praises.

S o p h i s m 3

To be deprived of a good is an evil; and to be deprived of an evil, a good.

This color deceives two ways; viz., either by the comparison of good and evil, or by the succession of good to good, or evil to evil. 1. By comparison: thus if it were good for mankind to be deprived of acorns, it follows not that such food was bad, but that acorns were good, though bread be better. Nor, if it were an evil for the people of Sicily to be deprived of Dionysius the Elder, does it follow that the same Dionysius was a good prince, but that he was less evil than Dionysius the Younger. 2. By succession: for the privation of a good does not always give place to an evil, but sometimes to a greater good — as when the blossom falls, the fruit succeeds. Nor does the privation of an evil always give place to a good, but sometimes to a greater evil; for Milo, by the death of his enemy Clodius, lost a fair harvest of glory.

S o p h i s m 4

What approaches to good is good; and what recedes from good is evil.

It is almost universal, that things agreeing in nature agree also in place, and the things disagreeing in nature differ as widely in situation; for all things have an appetite of associating with what is agreeable, and of repelling what is disagreeable to them.

This color deceives three ways; viz., by depriving, obscuring, and protecting. 1. By depriving; for the largest things, and most excellent in their kind, attract all they can to themselves, and leave what is next them destitute; thus the underwood growing near a large tree is the poorest wood of the field, because the tree deprives it of sap and nourishment — whence it was well said, that the servants of the rich are the greatest slaves; and it was witty of him who compared the inferior attendants in the courts of princes to the vigils of feast-days, which, though nearest to feast-days, are themselves but meagre. 2. By obscuring; for it is also the nature of excellent things in their kind, though they do not impoverish the substance of what lies near them, yet to overshadow and obscure it; whence the astrologers say, that though in all the planets conjunction is the most perfect amity, yet the sun, though

ἐξαπατᾷ γιατί οἱ φίλοι χρησιμοποιοῦν τὶς ἐπιπλήξεις τους, ὅπως οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐπαίνους τους, σὰν πρόλογο ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἀναπτύξουν ἀργότερα περισσότερο τοὺς ἐπαίνους μας.

Σ ό φ ι σ μ α 3

Τὸ νὰ στερηθῇ κανεὶς ἓνα ἀγαθὸ εἶναι κακό. Ἀλλὰ τὸ νὰ τοῦ στερήσουν ἓνα κακό, εἶναι καλό.

Αὕτῃ ἡ ἀντίληψη ἐξαπατᾷ μὲ δύο τρόπους. Εἴτε μὲ τὴ σύγκριση ἀνάμεσα σὲ καλὸ καὶ κακό ἢ μὲ τὴ διαδοχὴ καλοῦ μὲ καλὸ ἢ κακοῦ μὲ κακό.

1. Μὲ τὴ σύγκριση: ἂν εἶναι καλὸ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ στερηθῇ τὰ βελανίδια, δὲν σημαίνει πὼς αὕτῃ ἡ τροφή εἶναι κακή, ἀλλὰ ὅτι τὰ βελανίδια εἶναι καλὰ παρ' ὅλο πὺ τὸ ψωμί εἶναι καλύτερο. Κι ἂν εἶναι κακό γιὰ τοὺς Σικελοὺς νὰ στερηθοῦν τὸν Διονύσιο τὸν πρεσβύτερο, δὲν συνεπάγεται ὅτι ὁ ἴδιος Διονύσιος εἶναι καλὸς ἄρχοντας, ἀλλὰ πὼς εἶναι λιγότερο κακὸς ἀπὸ τὸν Διονύσιο τὸν νεώτερο. 2. Διαδοχικά: γιατί ἡ στέρηση ἑνὸς ἀγαθοῦ δὲν ἀκολουθεῖται ἀναγκαστικὰ ἀπὸ κάποιο κακό, ἀλλὰ κάποτε ἀπὸ μεγαλύτερο καλό. Ὅπως ὅταν πέφτῃ τὸ μπουμπούκι, ἀκολουθεῖ τὸ φρούτο. Οὔτε ἡ στέρηση κάποιου κακοῦ διαδέχεται πάντα τὸ καλό. Κάποτε μάλιστα ἀκολουθεῖ μεγαλύτερο κακό. Ὁ Μίλων ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἐχθροῦ του Κλαύδιου ἔχασε τὴ συγκομιδὴ σημαντικῆς δόξας.

Σ ό φ ι σ μ α 4

Ὅ,τι πλησιάζει τὸ καλὸ εἶναι καλό. Ὅ,τι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ κακό εἶναι κακό.

Εἶναι γενικὸ φαινόμενο ὅτι ὅσα συμφωνοῦν στὴ φύση συμφωνοῦν ὅπουδὴποτε, ἀλλὰ καὶ πράγματα πὺ διαφωνοῦν μέσα στὴ φύση ἀναμεταξύ τους διαφέρουν ἐξ ἴσου σὲ κάθε περίπτωση. Γιατί ὅλα αὐτὰ παρουσιάζουν διάθεση νὰ συνδυάζονται μὲ τὰ εὐχάριστα καὶ νὰ ἀποκροῦν τὰ δυσάρεστα.

Οἱ παραπάνω ἀντιλήψεις ἐξαπατοῦν μὲ τρεῖς τρόπους, στερώντας, συσκοτίζοντας καὶ προστατεύοντας. 1. Μὲ τὴ στέρηση. Τὰ μεγάλα καὶ σπουδαῖα στὸ εἶδος τους προσελκύουν ὅσο μποροῦν περισσότερο, ἀφήνοντας τὸ περιβάλλον τους φτωχικό. Ἔτσι τὸ ἔδαφος κάτω ἀπὸ μεγάλο δένδρο εἶναι τὸ φτωχότερο στὸν ἀγρό, ἐπειδὴ τὸ δένδρο τὸ ἐμποδίζει νὰ διατραφῇ καὶ γιὰ τοῦτο ἔχει σωστὰ λεχθῇ πὼς οἱ ὑπηρέτες τῶν πλουσίων εἶναι οἱ μεγαλύτεροι σκλάβοι. Καὶ εἶναι ἔξυπνο ἀπὸ μέρους ἐκείνου πὺ σύγκρινε τοὺς κατώτερους ἀκόλουθους στὶς αὐλὲς τῶν ἡγεμόνων μὲ τὶς προεορταστικὲς μέρες, πὺ παρ' ὅλο πὺ βρίσκονται πλησιέστερα στὴν ἑορτή, εἶναι ἀσήμαντες. 2. Συσκοτίζοντας. Γιατί εἶναι στὴ φύση τῶν καλύτερων πραγμάτων τοῦ εἶδους τους τὸ ὅτι παρ' ὅλο πὺ δὲν φτωχεύουν οὐσια-

good in aspect, is evil in conjunction. 3. By protecting: for things come together, not only from a similitude of nature, but even what is evil flies to that which is good (especially in civil society) for concealment and protection. Thus hypocrisy draws near to religion for shelter: *Saepe latet vitium proximitate boni.* (Ovid).

So sanctuary-men, who were commonly malefactors, used to be nearest the priests and prelates; for the majesty of good things is such, that the confines of them are reverend. On the other side, good draws near to evil, not for society, but for conversation and reformation; and hence physicians visit the sick more than the sound, and hence it was objected to our Saviour, that he conversed with publicans and sinners.

S o p h i s m 5

As all parties challenge the first place, that to which the rest unanimously give the second seems the best; each taking the first place out of affection to itself, but giving the second where it is really due.

Thus Cicero attempted to prove the Academics to be the best sect; for, saith he, "Ask a Stoic which philosophy is best, he will prefer his own; then ask him which is the next best, and he will confess, the Academics. Ask an Epicurean the same question, who can scarce endure the Stoic, and as soon as he hath placed his own sect, he places the Academics next him." So if a prince separately examined several competitors for a place, perhaps the ablest and most deserving man would have most second voices.

This color deceives in respect of envy; for men are accustomed, next after themselves and their own faction, to prefer those that are softest and most pliable, with intent to exclude such as would obstruct their measures; whence this color of meliority and pre-eminence becomes a sign of enervation and weakness.

στικά τὸ περιβάλλον τους τὸ ἐπισκιάζουν καὶ τὸ συσκοτίζουν. Ἔτσι οἱ ἀστρολόγοι ἰσχυρίζονται ὅτι, ἐνῶ ἀνάμεσα στοὺς πλανῆτες ἐπικρατεῖ συζυγία, ἐν τούτοις ὁ ἥλιος καλὸς στήν ἐμφάνιση εἶναι κακὸς στή συνεργασία. 3. Προστατεύοντας. Γιατὶ τὰ πράγματα συναντιοῦνται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα τῆς φύσεώς τους ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι κάθε τι ποὺ εἶναι κακὸ φτερουγίζει πρὸς ὅ,τι εἶναι καλὸ (ιδίως στήν πολιτισμένη κοινωνία) γιὰ νὰ κρυφτῇ καὶ νὰ προστατευθῇ. Ἔτσι ἡ ὑποκρισία πλησιάζει τῇ θρησκείᾳ γιὰ νὰ στεγασθῇ. Ἔτσι «θρησκευόμενοι» ἄνθρωποι ποὺ ἦταν κοινοὶ κακοποιοὶ συνήθιζαν νὰ βρίσκονται κοντὰ σὲ παπάδες καὶ ἱεράρχες. Γιατὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν καλῶν πραγμάτων εἶναι τόση, ὥστε τὰ ὄριά τους νὰ εἶναι σεβαστά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ καλὸ πλησιάζει κοντύτερα πρὸς τὸ κακὸ, ὄχι γιὰ τὴν ἐπικοινωνία ἀλλὰ γιὰ κουβέντα καὶ ἀλλαγές. Καὶ γιὰ τοῦτο ὁ γιατρὸς ἐπισκέπτεται τὸν ἄρρωστο συχνότερα ἀπὸ τὸν ὑγιῆ, καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο κατηγορήθηκε ὁ Σωτήρας μας ὅτι συζητοῦσε μὲ λαϊκοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς.

Σ ό φ ι σ μ α 5

Ἐπειδὴ ὅλα τὰ κόμματα διεκδικοῦν τὴν πρώτη θέση, ἐκεῖνο ποὺ μὲ γενικὴ συμφωνία παίρνει τὴ δεύτερη φαίνεται πὼς εἶναι τὸ καλύτερο. Γιατὶ ὅποιος παίρνει τὴν πρώτη θέση, τὴν παίρνει ἐπειδὴ εἶναι ἡ πρώτη, ἀλλὰ ἡ δεύτερη εἶναι ἐκείνη ποὺ τοῦ ἀξίζει.

Ἔτσι ὁ Κικέρων ἀποπειράθηκε νὰ ἀποδείξῃ πὼς οἱ φιλόσοφοι τῆς (Νέας) Ἀκαδημίας εἶναι οἱ καλύτεροι. «Ρωτῆστε ἕναν Στωικὸ ποιὰ φιλοσοφία εἶναι ἡ καλύτερη καὶ θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ πὼς εἶναι ἡ δική του. Ρωτῆστε τον ἐπίσης ποιὰ εἶναι ἡ ἐπόμενη καὶ θὰ ὁμολογήσῃ πὼς εἶναι τῶν φιλοσόφων τῆς Ἀκαδημίας. Ρωτῆστε ἕναν Ἐπικούρειο, ποὺ δὲν χωνεύει ἢ δὲν ἀνέχεται τοὺς Στωικοὺς, καὶ μόλις τοποθετήσῃ τὴν προτίμησή του στή δική του (φιλοσοφία) θὰ προτιμήσῃ τοὺς φιλοσόφους τῆς Ἀκαδημίας ποὺ εἶναι πλησιέστερα σ' αὐτόν». Ὅταν λοιπὸν ὁ ἡγεμόνας ἐξετάζῃ χωριστὰ τοὺς ὑποψήφιους γιὰ μιὰ θέση, ἴσως ὁ ἱκανότερος καὶ ὁ πιὸ κατάλληλος θὰ πάρῃ τὴν πλειοψηφία ὡς δεύτερη προτίμηση.

Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη παραπλανᾷ σχετικὰ μὲ τὴ ζηλοτυπία. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι συνηθισμένοι, ὥστερ' ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὸ κόμμα τους, νὰ προτιμοῦν τοὺς πιὸ ἀδύνατους καὶ συμβιβαστικούς, μὲ σκοπὸ ν' ἀποκλείσουν ἐκείνους ποὺ ἐμποδίζουν τὶς προθέσεις τους. Γι' αὐτὸ ἡ ἀντίληψη τοῦ καλύτερου καὶ τῆς προτιμήσεως, ἀποτελεῖ σημεῖο αὐτοῦποτιμήσεως, ἐκνευρισμοῦ καὶ ἀδυναμίας.

S o p h i s m 6

That is absolutely best the excellence whereof is greatest.

This color has theses forms — let us not wander in generals, let us compare particular with particular, etc., and though it seem strong and rather logical than rhetorical, yet it is sometimes a fallacy:— 1. Because many things are exposed to great danger, but if they escape, prove more excellent than others; whence their kind is inferior, as being subject to accident and miscarriage, though more noble in the individual. Thus, to instance, in the blossoms of March, one whereof, according to the French proverb, is, if it escape accidents, worth ten blossoms of May; so that though in general the blossoms of May excel the blossoms of March, yet in individuals the best blossoms of March may be preferred to the best of May. 2. Because the nature of things in some kinds or species is more equal, and in others more unequal. Thus warm climates generally produce people of a sharper genius than cold ones; yet the extraordinary geniuses of cold countries usually excel the extraordinary geniuses of the warmer. So in the case of armies, if the cause were tried by single combat, the victory might often go on the one side, but if by a pitched battle, on the other; for excellencies and superiorities are rather accidental things, whilst kinds are governed by nature or discipline. 3. Lastly, many kinds have much refuse, which countervails what they have of excellent; and, therefore, though metal be generally more precious than stone, yet a diamond is more precious than gold.

S o p h i s m 7

What keeps a matter safe and entire is good; but what leaves no retreat is bad: for inability to retire is a kind of impotency, but power is a good.

This Aesop feigned that two frogs consulting together in a time of drought what was to be done, the one proposed going down into a deep well, because probably the water would not fail there, but the other answered, "If it should fail there too, how shall we get up again?" And the foundation of the color lies here, that human actions are so uncertain and exposed to danger, that the best condition seems to be that which has most outlets. And this persuasion turns upon such forms as these — You shall engage yourself; You shall not be your own carver; You shall keep the matter in your hands, etc.

Σ ό φ ι σ μ α 6

“Ο,τι είναι απόλυτα καλύτερο έχει και την καλύτερη απόδοση.

Αυτή ή αντίληψη παρουσιάζει τις ακόλουθες μορφές, χωρίς νά εξετάζωμε γενικότητες, αλλά συγκρίνοντας περίπτωση με περίπτωση, και ενώ φαίνεται κάτι ισχυρό και λογικώτερο από τή ρητορική, είναι ωστόσο κάποτε απατηλό. 1. Έπειδή πολλά πράγματα είναι έκτεθειμένα σέ μεγάλο κίνδυνο, αλλά εάν γλυτώσουν αποδεικνύονται καλύτερα από άλλα. Έτσι όταν τò είδος είναι κατώτερο, έπειδή τυχαίνει νά είναι έπιρρεπές σέ ατύχημα ή σέ κίνδυνο, συμβαίνει έν τούτοις νά είναι τò μόνο εύγενέστερο. Παράδειγμα τὰ μπουμπούκια του Μαρτίου, πού σύμφωνα με τή γαλλική παροιμία, αν ξεπεράσουν ατυχήματα, είναι δέκα φορές καλύτερα από τὰ μπουμπούκια του Μαΐου. Έτσι, ενώ τὰ μπουμπούκια του Μαΐου υπερτερούν απ’ τὰ μπουμπούκια του Μαρτίου, ωστόσο τὰ καλύτερα του Μαρτίου θά τύχη νά προτιμηθούν από τὰ καλύτερα του Μαΐου. 2. Έπειδή ή φύση τών πραγμάτων σέ ώρισμένα είδη είναι άλλοτε ίση και άλλοτε άνιση. Έτσι τὰ θερμά κλίματα παράγουν συνήθως έξυπνότερους ανθρώπους παρά τὰ ψυχρά. Ωστόσο τὰ έξαιρέτα πνεύματα τών ψυχρών χωρών συνήθως υπερτερούν τών έξαιρέτων πνευμάτων τών θερμών χωρών. Στην περίπτωση τών στρατών, αν ό σκοπός τής συγκρούσεώς τους δοκιμαζότανε με μονομαχία, ή νίκη θά άνήκε συχνότερα στη μία πλευρά, αλλά αν γινότανε με (γενική) σκληρή μάχη, τότε ή νίκη θά άνήκε στους άλλους. Γιατί έξαιρέσεις και υπεροχές είναι περισσότερο τυχαίες, ενώ τὰ είδη έξαρτώνται από τή φύση ή τήν πειθαρχία. 3. Τέλος μερικά είδη έχουν πολλή «σαβούρα» πού έξουδετερώνει τὰ προτερήματα. Και για τούτο, ενώ τò μέταλλο είναι πολυτιμότερο από τήν πέτρα, τò διαμάντι είναι πολυτιμότερο από τò χρυσάφι.

Σ ό φ ι σ μ α 7

“Ο,τι διατηρεϊ τήν ούσία ασφαλή και άκέραια είναι καλό, ενώ ό,τι δέν έπιτρέπει συμβιβασμό είναι κακό, γιατί αδυναμία για ύποχώρηση είναι ένα είδος ανικανότητας, ενώ ή δύναμη είναι καλή.

Έτσι ό Αϊσωπος διηγείται πώς δύο βάτραχοι συζητούσαν σέ έποχή ξηρασίας τί θά έπρεπε νά γίνη. Ό ένας προτείνει νά κατέβουν σέ ένα βαθύ πηγάδι, γιατί εκεί δέν είναι πιθανό νά λείψη τò νερό. Ό άλλος αποκρίθηκε: «Αν λείψη και εκεί, πώς θά ξανανεβοϋμε;». Και ή βάση τής απόψεως βρίσκεται στο ότι οί άνθρωπινες πράξεις είναι τόσο άβέβαιες και έκτεθειμένες σέ κίνδυνο, ώστε ή προτιμότερη κατάσταση φαίνεται νά είναι εκείνη πού δίνει τις περισσότερες διεξόδους. Και αυτή ή βεβαίωση οδηγεί

The fallacy of the sophism lies here: — 1. Because fortune presses so close upon human affairs, that some resolution is necessary; for not to resolve is to resolve, so that irresolution frequently entangles us in necessities more than resolving. And this seems to be a disease of the mind, like to that of covetousness, only transferred from the desire of possessing riches to the desire of free-will and power; for as the covetous man enjoys no part of his possessions, for fear of lessening them, so the unresolved man executes nothing, that he may not abridge his freedom and power of acting. 2. Because necessity and the fortune of the throw add a spur to the mind; whence that saying, “In other respects equal, but in necessity superior”.

S o p h i s m 8

That evil we bring upon ourselves is greater; and that proceeding from without us, less.

Because remorse of conscience doubles adversity, as a consciousness of one's own innocence is a great support in affliction — whence the poets exaggerate those sufferings most, and paint them leading to despair, wherein the person accuses and tortures himself. *Seque unam clamat causamque, caputque malorum* (Virgil). On the other side, persons lessen and almost annihilate their misfortunes, by reflecting upon their own innocence and merit. Besides, when the evil comes from without, it leaves a man to the full liberty of complaint, whereby he spends his grief and eases his heart; for we conceive indignation at human injuries, and either meditate revenge ourselves, or implore and expect it from the Divine vengeance. Or if the injury came from fortune itself, yet this leaves us to an expostulation with the Divine Powers. *Atque Deos, atque astra, vocat crudelia mater* (Virgil). But if the evil be derived from ourselves, the stings of grief strike inwards, and stab and wound the mind the deeper.

This color deceives — 1. By hope, which is the greatest antidote to evils; for it is commonly in our power to amend our faults, but not our fortunes; whence Demosthenes said frequently to the Athenians, “What is worst for the past is best for the future, since it happens be neglect and misconduct that your affairs are come to this low ebb. Had you, indeed, acted your parts to the best, and yet matters should thus have gone backward, there would

στις ακόλουθες πιθανότητες: Νὰ ἐκθέσης τὸν ἑαυτό σου. Δὲν θὰ εἶναι δική σου ἡ δημιουργία. Νὰ κρατήσης τὴν ὑπόθεσιν στὰ χέρια σου, κλπ.

Ἡ ἀπατηλότητα τοῦ σοφίσματος βρίσκεται ἐδῶ 1. Ἐπειδὴ ἡ τύχη πιέζει τὶς ἀνθρώπινες συνθήκες, ὥστε κάποια ἀπόφαση νὰ εἶναι ἀναγκαία. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ ἀναποφασιστικότητά μας ὁδηγεῖ περισσότερο στὴν (δύσκολη) ἀνάγκη παρὰ οἱ ἀποφάσεις. Καὶ αὐτὸ φαίνεται νὰ μοιάζει μὲ πνευματικὴ ἀρρώστεια, ὅμως ἡ ἀπληστία ποὺ μεταφέρεται ἀπὸ τὴν πρόθεσιν τῆς ἀποκτήσεως πλούτου στὴν ἐπιθυμία ἐλεύθερης θελήσεως καὶ ἰσχύος. Γιατὶ ὅπως ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπληστος δὲν χαίρεται κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ, φοβισμένος μήπως τὰ ἐλαττώσει, ἔτσι καὶ ὁ ἀναποφασιστος δὲν ἐκτελεῖ τίποτα γιὰ νὰ μὴ μειώσῃ τὴν ἐλευθερία του καὶ τὴν ἐνεργητικὴ του διάθεσιν. 2. Ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ τύχη τῆς ἀποφάσεως προσθέτουν μιὰ ὄθιση στὴ σκέψη. Ἔτσι προκύπτει τὸ ρητό: «Σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἴσος, ἀλλὰ στὴν ἀνάγκη ἀνώτερος».

Σ ό φ ι σ μ α 8

Ὅποιο κακὸ δημιουργοῦμε οἱ ἴδιοι στὸν ἑαυτό μας, εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ γίνεται ἄθελά μας.

Γιατὶ ἡ τύψη συνειδήσεως διπλασιάζει τὴ δυστυχία, ἐπειδὴ ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀθωότητος εἶναι μεγάλο βοήθημα στὴ στενοχώρια. Ἐξ οὗ οἱ ποιητὲς ὑπερβάλλουν τὰ δεινὰ καὶ τὰ περιγράφουν σχεδὸν σὰν ἀπελπισία, ὅταν ὁ ἄνθρωπος κατηγορῇ καὶ βασανίζῃ τὸν ἑαυτό του.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ οἱ ἄνθρωποι ἐλαττώνουν καὶ σχεδὸν ἐξουδετερώνουν τὶς δυστυχίες τους στοχαζόμενοι τὴν ἀθωότητα καὶ τὴν ἀξία τους. Ἀλλὰ καὶ ὅταν τὸ κακὸ προέρχεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἴδιο, τοῦ δίνει ὅλη τὴν ἐλευθερία νὰ παραπονιέται, ὅποτε ἀσχολεῖται μὲ τὴ διαμαρτυρία του καὶ ξεσπάει. Γιατὶ καταλαβαίνουμε τὴ διαμαρτυρία μας σὲ ἀνθρώπινες προσβολές, ὥστε εἴτε σχεδιάζουμε οἱ ἴδιοι τὴν ἐκδίκηση εἴτε παρακαλοῦμε καὶ περιμένουμε τὴ θεία δίκη. Ἄν μάλιστα ἡ προσβολὴ εἶναι τυχαία, μᾶς ἀφήνει μὲ τὴ διαμαρτυρία μας ἐναντίον τῆς θείας δυνάμεως. Ἀλλὰ ὅταν τὸ κακὸ προέρχεται ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, ἡ τύψη συνειδήσεως στρέφεται στὸ ἐσωτερικὸ μας καὶ πληγώνει βαθύτερα τὴ σκέψη μας.

Οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς παραπλανοῦν: 1. Ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ποὺ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο ἀντίδοτο τοῦ κακοῦ. Γιατὶ συνήθως ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται νὰ διορθώνουμε τὰ λάθη μας ἀλλὰ ὄχι τὴν τύχη μας. Γιὰ τοῦτο ὁ Δημοσθένης ἔλεγε συχνὰ στοὺς Ἀθηναίους: «Ὅ,τι ἦταν χειρότερο γιὰ τὸ παρελθόν, εἶναι καλύτερο γιὰ τὸ μέλλον», ἀφοῦ ὀφείλεται σὲ ἀδιαφορία καὶ κακὴ διαχείριση ὅτι οἱ ὑποθέσεις φτάνουν σὲ χαμηλὸ ἐπίπεδο. Ἄν εἴχατε διαχειρισθῇ

be no hopes of amendment; but as it has happened principally through your own errors, if these are corrected, all may be recovered." So Epictetus, speaking of the degrees of the mind's tranquillity, assigns the lowest place to such as accuse others, a higher to those who accuse themselves, but the highest to those who neither accuse themselves nor others. 2. By pride,⁷ which so cleaves to the mind that it will scarce suffer men to acknowledge their errors; and to avoid any such acknowledgment they are extremely patient under those misfortunes which they bring upon themselves; for as, when a fault is committed, and before it be known who did it, a great stir and commotion are made; but if at length it appears to be done by a son or a wife, the bustle is at an end. And thus it happens when one must take a fault to one's self. And hence we frequently see that women, when they do anything against their friend's consent, whatever misfortune follows, they seldom complain, but set a good face on it.

S o p h i s m 9

The degree of privation seems greater than that of diminution, and the degree of inception greater than that of increase.

It is a position in mathematics, that there is no proportion between something and nothing, and therefore the degrees of nullity and quiddity seem larger than the degrees of increase and decrease, as it is for a monocus to lose an eye than for a man who has two. So if a man has lost several children, it gives him more grief to lose the last than all the rest, because this was the hope of his family. Therefore, the Sibyl, when she had burned two of her three books, doubled her price upon the third, because the loss of this would only have been a degree of privation, and not of diminution.

This color deceives — 1. In things whose use and service lie in a sufficiency, competency, or determinate quantity: thus if a man were to pay a large sum upon a penalty, it might be harder upon him to want twenty shillings for this than ten pounds for another occasion. So in running through an estate, the first step towards it — viz., breaking in upon the stock — is a higher degree of mischief than the last, viz., spending the last penny. And to this color belong those common forms — It is too late to pinch at the bottom of the purse; As a good never a whit as never the better, etc. 2. It deceives from this principle in nature, that the corruption of one thing is the generation of another; whence the ultimate degree of privation itself is

τις ὑποθέσεις σας ὅπως ἔπρεπε, καὶ ἂν δὲν εἶχαν χειροτερέψει, δὲν θὰ ὑπῆρχαν ἐλπίδες διορθώσεως. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ αὐτὸ συνέβη βασικὰ ἀπὸ δικά σας σφάλματα, ἐὰν αὐτὰ διορθωθοῦν, ἴσως ὅλα ἀποκατασταθοῦν. Ὁ Ἐπίκτητος μιλώντας γιὰ τὰ στάδια τῆς ἡρεμίας τοῦ πνεύματος τοποθετεῖ στὴ χαμηλότερη βαθμίδα αὐτοὺς ποὺ κατηγοροῦν τοὺς ἄλλους, ὑψηλότερα αὐτοὺς ποὺ αὐτοκατηγοροῦνται, καὶ στὴν πιὸ ὑψηλὴ ἐκείνους ποὺ δὲν κατηγοροῦν οὔτε τοὺς ἄλλους οὔτε τὸν ἑαυτό τους. 2. Ἀπὸ ὑπερηφάνεια, ποὺ τόσο κολλᾷ στὴ σκέψη ὥστε δὲν ἀνέχεται οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀναγνώρισουν τὰ σφάλματά τους. Καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγουν μιὰ τέτοια ἀναγνώριση δείχνουν ἐξαιρετικὴ ὑπομονὴ στὶς καταστροφές ποὺ προκαλοῦν οἱ ἴδιοι. Γιατί, ὅταν ἔγινε ἓνα λάθος, καὶ πρὶν γνωσθῇ ποιὸς τὸ ἔκανε, γίνεται μεγάλη φασαρία. Ὅταν ὅμως μαθευτῇ ποιὸς φταίει, ἢ σύζυγος ἢ ὁ γιός, ἢ φασαρία τερματίζεται. Τὸ ἴδιο συμβαίνει ὅταν κάποιος ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνη τοῦ λάθους του. Γι' αὐτὸ βλέπουμε γυναῖκες, ὅταν κάνουν κάτι ἀντίθετο στὴ συγκατάθεση τῶν φίλων τους, ὁποιοδήποτε ἀτύχημα καὶ ἂν ἀκολουθήσει, σπάνια παραπονιοῦνται καὶ ἀντίθετα τὸ δέχονται σιωπηρά.

Σ ό φ ι σ μ α 9

Ἡ ἔνταση τῆς στέρησεως μοιάζει μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς ἐλαττώσεως. Καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐνάρξεως σημαντικώτερος ἀπὸ τὴν αὔξηση.

Εἶναι μαθηματικὸ ἀξίωμα τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀναλογία ἀνάμεσα στὸ κάτι καὶ στὸ τίποτα, καὶ γιὰ τοῦτο ἡ διαβάθμιση τῆς μηδαμινότητας ἀπέναντι στὴν ἐλαχιστότητα μοιάζει περισσότερη ἀπὸ τὴ διαβάθμιση τῆς αὔξεσεως καὶ τῆς ἐλαττώσεως, ὅπως γιὰ τὸν μονόφθαλμο ἂν χάσει τὸ μοναδικό του μάτι, ἐνῶ ὁ φυσιολογικὸς ἔχει δύο. Ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει χάσει πολλὰ παιδιά, θὰ ὑποφέρη περισσότερο, ἂν χάσει τὸ τελευταῖο, παρὰ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα, γιατί αὐτὸ ἦταν ἡ οἰκογενειακὴ του ἐλπίδα. Γι' αὐτὸ ἡ Σιβύλα, ὅταν ἔκαψε τὰ δύο ἀπὸ τὰ τρία τῆς βιβλία, διπλασίασε τὴν ἀξία τοῦ τρίτου, γιατί αὐτοῦ ἡ ἀπώλεια θὰ ἦταν ἓνας βαθμὸς στέρησεως καὶ ὄχι ἐλαττώσεως.

Οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς ἐξαπατοῦν: 1. Τὰ πράγματα ποὺ ἐξυπηρετοῦν στηρίζονται στὴν ἐπάρκεια, στὴν καταλληλότητα ἢ στὴν ὠρισμένη ποσότητά τους. Ἔτσι, ἂν ἓνας ἄνθρωπος ἔχη νὰ πληρώσει ἓνα μεγάλο ποσὸ γιὰ ἀποζημίωση, θὰ στενοχωρηθῇ νὰ δώσῃ 20 σελίνια παρὰ νὰ δώσῃ δέκα λίρες σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωση. Στὴ συντήρηση ἑνὸς κτήματος, τὸ πρῶτο βῆμα εἶναι πιὸ στενόχωρο παρὰ τὸ τελευταῖο, ἀκόμα κι ἂν ἔπρεπε κανεὶς νὰ ξοδέψῃ καὶ τὸ τελευταῖο σελίνι. Καὶ σ' αὐτὲς τὶς ἀντιλήψεις ἀνήκουν οἱ παροιμίες: «Εἶναι πολὺ ἀργὰ νὰ βρῆς τὸν πάτο τοῦ πορτοφολιοῦ»· «ποτὲ

often less felt, as it gives occasion and a spur to some new course. So when Demosthenes rebuked the people for hearkening to the dishonorable and unequal conditions of King Philip, he called those conditions the food of their sloth and indolence, which they had better be without, because then their industry would be excited to procure other remedies. So a blunt physician whom I knew, when the delicate ladies complained to him, they were they could not tell how, yet could not endure to take physic, he would tell them their way was to be sick, for then they would be glad to take anything. 3. Nay, the degree of privation itself, or the extremest indigence, may be serviceable not only to excite our industry, but to command our patience.

The second part of this sophism stands upon the same foundation, or the degrees betwixt something and nothing; whence the common-place of extolling the beginnings of everything, Well-begun is half-done, etc. *Dimidium facti, qui coepit, habet* (Horace). And hence the superstition of the astrologers, who judge the disposition and fortune of a man from the instant of his nativity or conception.

This color deceives — 1. Because many beginnings are but imperfect offers and essays, which vanish and come to nothing without repetition and further advancement; so that here the second degree seems more worthy and powerful than the first, as body-horse in a team draws more than the fore-horse: whence it is not ill said, The second word makes the quarrel; for the first might perhaps have proved harmless if it had not been retorted; therefore the first gives the occasion indeed, but the second makes reconciliation more difficult. 2. This sophism deceives by weariness, which makes preserverance of greater dignity than inception; for chance or nature may give a beginning, but only settled affection and judgment can give continuance. 3. It deceives in things whose nature and common course carry them contrary to the first attempt, which is therefore continually frustrated and gets no ground unless the force be redoubled: hence the common forms — Not to go forwards is to go backwards — running up hill — rowing against the stream, etc. But if it be with the stream, or with the hill, then the degree of inception has by much the advantage. 4. This color deceives not only reaches to the degree of inception from power to action, compared with the degree from action to increase, but also to the degree from want of

τὸ τελευταῖο» παρὰ «ποτὲ τὸ καλύτερο». 2. Ἐξαπατᾷ ἀπὸ τῆ φυσικῆ ἀρχῇ πὼς ὅ,τι καταστρέφεται προκαλεῖ τὴν γέννηση ἄλλου. Ἔτσι τὸ τελευταῖο στάδιο τῆς στέρησεως τὸ αἰσθανόμαστε λιγότερο, μιὰ πὺ παρουσιάζεται εὐκαιρία γιὰ κάτι καινούργιο. Ὄταν ὁ Δημοσθένης κατηγορήσε τὸ λαό, ὅτι ἄκουγε τοὺς ἀτιμωτικούς καὶ ἄδικους ὅρους τοῦ Βασιλιᾶ Φιλίππου, ὠνόμασε αὐτοὺς τοὺς ὅρους τροφή γιὰ τὴν ὀκνηρία καὶ τὴν ἀδιαφορία, πὺ θὰ ἦταν καλύτερα νὰ μὴν ὑπῆρχαν, γιὰτὶ τότε θὰ ἐρεθίζονταν ἡ ἐνεργητικότητα τους γιὰ νὰ βρεθοῦν καλύτερες λύσεις. Ἔτσι ἓνας ἀπότομος γιατρός πὺ γνώριζα, ὅταν παραπονιόυνταν οἱ εὐαίσθητες κυρίες χωρὶς νὰ ἐντοπίζουν τὸν πόνο, ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ γιατρικά, τοὺς ἔλεγε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἦταν πραγματικὰ ἄρρωστες, ὁπότεν ἔπαιρναν εὐχαρίστως ὅτιδήποτε. 3. Ὁ βαθμὸς τῆς στέρησεως ἡ ἡ ἔσχατη πενία μποροῦν ἴσως νὰ χρησιμεύσουν ὄχι μόνο γιὰ νὰ μᾶς κάνουν ἐργατικώτερους, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν ὑπομονή.

Τὸ δεύτερο μέρος αὐτοῦ τοῦ σοφίσματος στηρίζεται στὴν ἴδια βάση ὅσο καὶ ἡ διαβάθμιση ἀνάμεσα στὸ κάτι καὶ στὸ τίποτα. Γιὰ τοῦτο προκύπτει τὸ κοινὸ ρητό, πὺ ἐγκωμιάζει κάθε ἀρχή: «Ἡ καλὴ ἀρχὴ εἶναι τὸ μισὸ τῆς ἐπιτυχίας». Ἐξ οὗ ἡ πρόληψη τῶν ἀστρολόγων πὺ κρίνουν τὶς ἱκανότητες καὶ τὴν τύχη ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς γεννήσεως ἡ τῆς συλλήψεως.

Αὐτὲς οἱ ἀντιλήψεις ἐξαπατοῦν: 1. Γιὰτὶ πολλὰ ξεκινήματα δὲν εἶναι παρὰ ἀτελεῖς προσφορὲς καὶ δοκιμές, πὺ ἐξαφανίζονται χωρὶς νὰ ὀδηγοῦν πουθενά, χωρὶς ἐπαναλήψεις ἡ παραπέρα ἐξελίξεις. Ἔτσι ὁ δεύτερος βαθμὸς φαίνεται ἐδῶ πὼς ἔχει περισσότερη ἀξία καὶ δύναμη παρὰ ὁ πρῶτος. Ὅπως ἓνα ἄλογο μὲ καβαλλάρη τρέχει καλύτερα παρὰ τὸ πρῶτο ἄλογο σὲ πολύζεуго σύμπλεγμα. Ἐξ οὗ δὲν εἶναι ἀνοησία τὸ ρητό, πὼς ἡ δεύτερη λέξη δημιουργεῖ τὸν καυγά. Γιὰτὶ ἡ πρώτη θὰ εἶχε φανῇ ἀκίνδυνη, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀπάντηση. Γιὰ τοῦτο ἡ πρώτη λέξη δίνει τὴν ἀφορμή, ἀλλὰ ἡ δεύτερη δυσκολεύει τὸν συμβιβασμό. 2. Αὐτὸ τὸ σόφισμα ἐξαπατᾷ, γιὰτὶ κουράζει καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἐπικράτηση περισσότερο τῆς ἀξιοπρέπειας παρὰ στὴν ἐκτέλεση. Ἡ τύχη ἡ ἡ φύση μποροῦν νὰ ὀδηγοῦν σὲ ξεκίνημα, ἀλλὰ μόνο ἡ ἀγάπη καὶ ἡ κρίση μποροῦν νὰ δώσουν συνέχεια. 3. Ἐξαπατᾷ ὅταν πρόκειται γιὰ πράγματα πὺ ἡ φύση τους καὶ ἡ συνήθεια ὀδηγοῦν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀρχικὴ πρόθεση, πὺ εἶναι ἔστω ἀδιάκοπα συνεσταλμένη, καὶ δὲν προχωρεῖ παρὰ μὲ διπλασιασμό τῆς προσπάθειας. Ἐξ οὗ καὶ ἡ κοινὴ παροιμία, πὼς «ὅ,τι δὲν προχωρεῖ ὀπισθοχωρεῖ» ἡ «τὸ τρέξιμο στὸν ἀνήφορο» ἡ «κωπηλατώντας ἐνάντια στὸ ρεῦμα», κλπ. Ἄν ὁμως ἀκολουθοῦμε τὸ ρεῦμα ἡ κατηφορίζουμε τὸ βουνό, τότε ὁ βαθμὸς τῆς ἐνάρξεως ἔχει μεγαλύτερα προσόντα. 4. Αὐτὲς οἱ ἀντιλήψεις ὄχι μόνο ὀδηγοῦν ἀπὸ τὸν βαθμὸ τῆς ἐνάρξεως ἀπὸ ἰσχὺ σὲ πράξη, συγκριτικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς προοδευτικῆς πράξεως, ἀλλὰ μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς αὐξήσεως

power to power, compared with the degree from power to action; for the degree from want of power to power seems greater than that from power to action.

S o p h i s m 10

What relates to truth is greater than what relates to opinion; but the measure and trial of what relates to opinion is what a man would not do if he thought he were secret.

So the Epicureans pronounce of the stoical felicity placed in virtue, that it is the felicity of a player, who, left by his audience, would soon sink in his spirit; whence they in ridicule call virtue a theatrical good; but it is otherwise in riches — *Populus me sibilat; at mihi plaudo*, and pleasure — *Grata sub imo Gaudia corde premens, vultu simulante pudorem*, which are felt more inwardly.

The fallacy of this color is somewhat subtle, though the answer to the example be easy, as virtue is not chosen for the sake of popular fame, and as every one ought principally to reverence himself; so that a virtuous man will be virtuous in a desert as well as a theatre, though perhaps virtue is made somewhat more vigorous by praise, as heat by reflection. But this only denies the supposition, and does not expose the fallacy. Allowing, then, that virtue, joined with labor, would not be chosen but for the praise and fame which usually attend it, yet it is no consequence that virtue should not be desired principally for its own sake, since fame may be only an impellent, and not a constituent of efficient cause. This, if when two horses are rode without the spur, one of them performs better than the other, but with the spur the other far exceeds, this will be judged the better horse: and to say that his mettle lies in the spur, is not making a true judgment; for since the spur is a common instrument in horsemanship, and no impediment or burden to the horse, he will not be esteemed the worse horse that wants it, but the going well without it is rather a point of delicacy than perfection. So glory and honor are the spurs to virtue, which, though it might languish without them, yet since they are always at hand unsought, virtue is not less to be chosen for itself, because it needs the spur of fame and reputation, which clearly confutes the sophism.

τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἔργου. Ἔτσι ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιθυμίας τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως φαίνεται μεγαλύτερος ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς δυνάμεως πρὸς τὴν πράξη.

Σ ό φ ι σ μ α 10

Ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν ἀλήθεια εἶναι σημαντικώτερο ἀπὸ ὅ,τι σχετίζεται μὲ μία γνώμη. Ἀλλὰ τὸ μέτρο καὶ τὸ κριτήριον ὅσων σχετίζονται μὲ τὴν γνώμην ἀντιστοιχοῦν μὲ ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔκανε, ἂν νόμιζε πὼς ὅ,τι ἔκανε μένει κρυφό.

Οἱ Ἐπικούρειοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ Στωικὴ εὐτυχία ὡς ἀρετὴ, εἶναι ἡ εὐτυχία ἐνὸς ἡθοιοῦ, ποὺ ἂν τὸν ἐγκατέλειπαν οἱ θεατές του, θὰ ἔχανε τὸ θάρρος του. Ἔτσι χλευάζουν τὴν ἀρετὴ ὡς θεατρικὸ θέμα. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι διαφορετικὸ μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν εὐχαρίστηση, ποὺ γίνονται αἰσθητὰ περισσότερο ἐσωτερικά.

Ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη εἶναι κάπως λεπτὴ, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι εὐκόλῃ, ἀφοῦ ἡ ἀρετὴ δὲν διαλέγεται γιὰ νὰ διαφημίζεται, γιὰτὶ θὰ ἔπρεπε κατ' ἀρχὴν καθένας νὰ σέβεται τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι ὁ ἐνάρετος θὰ εἶναι τὸ ἴδιο στὴν ἔρημο ὅσο καὶ στὸ θέατρο, παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἀρετὴ τονώνεται μὲ τὸν ἔπαινο ὅπως ἡ θερμότητα μὲ τὴν ἀντανάκλασή της. Αὐτὸ ὅμως ἀρνεῖται τὴν ὑπόθεση καὶ δὲν ἐκθέτει τὴν ἀπάτη. Ὑποτίθεται τότε, πὼς ἡ ἀρετὴ συνδυασμένη μὲ ἐργασία δὲν θὰ εἶχε προτιμηθῇ παρὰ μόνο γιὰ ἔπαινο καὶ φήμη, ποὺ συνήθως συνυπάρχουν, δὲν ἔπεται ὅμως πὼς ἡ ἀρετὴ δὲν θὰ ἦταν προτιμότερη γιὰ τὸν ἑαυτό της, ἀφοῦ ἡ φήμη εἶναι μόνο μιὰ παρακίνηση καὶ ὄχι τὸ συστατικὸ τῆς ἐπιτυχίας. Ἔτσι ὅταν δύο ἄλογα καβαλλικεύονται, χωρὶς σπιρουνία τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο κινεῖται καλύτερα, ἐνῶ μὲ τὰ σπιρουνία τὸ ἄλλο τρέχει ταχύτερα καὶ θὰ θεωρηθῇ καλύτερο. Ἀλλὰ ἂν νομίζουμε πὼς προτέρημά του εἶναι τὰ σπιρουνία, σφάλουμε. Γιὰτὶ ἀφοῦ αὐτὰ εἶναι κοινὸ ἐργαλεῖο τοῦ καβαλλάρη καὶ ὄχι βάρος ἢ ἐνόχλημα τοῦ ἀλόγου, αὐτὸ ποὺ δὲν θὰ τὰ προτιμήσῃ ἂν τρέχῃ καλά, θὰ δώσῃ ἀπόδειξη λεπτότητος ἀλλὰ ὄχι τελειότητος. Ἔτσι ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ ἀνήκουν στὰ σπιρουνία τῆς ἀρετῆς ποὺ θὰ τύχῃ νὰ καθυστερήσῃ χωρὶς αὐτά. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ εἶναι πάντα διαθέσιμες χωρὶς νὰ ἐπιζητοῦνται, ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι λιγότερο ἀρετὴ γιὰ τὸν ἑαυτό της, ἐπειδὴ χρειάζεται τὴν ὥθηση τῆς φήμης, πρᾶγμα ποὺ ἀπορρίπτει τὸ σόφισμα.

S o p h i s m 11

What is procured by our own virtue and industry is a greater good; and what by another's, or by the gift of fortune, a less.

The reasons are — 1. Future hope, because in the favors of others, or the gifts of fortune, there is no great certainty; but our own virtue and abilities are always with us: so that when they have purchased us one good, we have them as ready, and by use better edged to procure us another. 2. Because what we enjoy by the benefit of others carries with it an obligation to them for it, whereas what is derived from ourselves comes without clog or incumbrance. Nay, when the Divine Providence bestows favors upon us, they require acknowledgments and a kind of retribution to the Supreme Being; but in the other kind, men rejoice (as the prophet speaks), and are glad; they offer to their toils, and sacrifice to their nets. 3. Because what comes to us unprocured by our own virtue, yields not that praise and reputation we affect; for actions of great felicity may produce much wonder, but no praise: so Cicero said to Caesar, "We have enough to admire, but want somewhat to praise." 4. Because the purchases of our own industry are commonly joined with labor and struggle, which have not only some sweetness themselves, but give an adge and relish to enjoyment. Venison is sweet to him that kills it.

There are four opposites or counter-colors to this sophism, and may serve as confutations to the four preceding colors respectively. 1. Because felicity seems to be a work of the Divine favor, and accordingly begets confidence and alacrity in ourselves, as well as respect and reverence from others. And this felicity extends to casual things, which human virtue can hardly reach. So when Caesar said to the master of the ship in a storm, "Thou carriest Caesar and his fortune"; if he should have said, "Thou carriest Caesar and his virtue," it had been but a small support against the danger. 2. Because those things which proceed from virtue and industry are imitable, and lie open to others; whereas felicity is inimitable, and the prerogative of a singular person: whence, in general, natural things are preferred to artificial, because incapable of imitation; for whatever is imitable seems common and in every one's power. 3. The things that proceed from felicity seem free gifts unpurchased by industry, but those acquired by virtue seem bought: whence Plutarch said elegantly of the successes of Timoleon (an extremely fortunate

Σ ό φ ι σ μ α 11

“Ο,τι προσκομίζεται από τή δική μας ἀρετή καί τὸ ἔργο μας, εἶναι μεγάλο ἀγαθό. Ἐνῶ ὅ,τι μᾶς προσφέρουν ἄλλοι ἢ τὰ δῶρα τῆς τύχης, εἶναι λιγότερο.

Οἱ αἰτίες εἶναι: 1. Μελλοντική ἐλπίδα, γιατί μέσα στίς βοήθειες τῶν ἄλλων ἢ στὰ δῶρα τῆς τύχης δέν ὑπάρχει σταθερότητα, ἐνῶ οἱ δικές μας ἀρετές καί ἱκανότητες μᾶς ἀνήκουν. Ὡστε ὅταν μᾶς ἔχουν προσφέρει κάποιο ἀγαθό, εἴμαστε ἔτοιμοι καί καλύτερα συνηθισμένοι γιά νά προσπορισθοῦμε καί ἄλλα. 2. Γιατί ὅ,τι χαιρόμαστε, ὕστερ’ ἀπό προσφορά τῶν ἄλλων, ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις πρὸς αὐτούς, ἐνῶ ὅ,τι προέρχεται ἀπό μᾶς τοὺς ἴδιους δέν παρουσιάζει ἐμπόδια καί δυσκολίες. Ὅταν ἡ θεία πρόβλεψη μᾶς προσφέρει χάριτες, αὐτές ἐπιβάλλουν εὐχαριστίες καί ἓνα εἶδος ξεπλήρωμα στὸ Θεό. Ἐνῶ στήν ἄλλη περίπτωση οἱ ἄνθρωποι σύμφωνα μέ τὸν προφήτη εὐχαριστιοῦνται καί εἶναι εὐτυχεῖς προσφέροντας τὸ μόχθο τους καί θυσιάζοντας τὸ κέρδος τους. 3. Γιατί ὅ,τι μᾶς προσφέρεται χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τῆς ἀρετῆς μας δέν ὑποχωρεῖ ἀπέναντι σὲ ὅ,τι θεωροῦμε ἐπαινετὸ καί φημισμένο. Πράξεις ποὺ ὀδηγοῦν σὲ μεγάλη εὐτυχία θὰ τύχη νά ἐκπλήξουν, ἀλλὰ ὄχι νά ἐπαινεθοῦν. Ὁ Κικέρωνας εἶπε στὸν Καίσαρα: «Ἐχομε ἀρκετὰ γιά νά θαυμάζουμε, ἀλλὰ χρειαζόμαστε καί κάτι γιά νά ἐπαινέσουμε». 4. Γιατί ἡ προμήθεια μέ τὴ δική μας προσπάθεια, εἶναι συνήθως συνυφασμένη μέ ἐργασία καί ἀγῶνα, ποὺ δέν ἀκολουθοῦνται μόνο ἀπὸ κάποια γλύκα, ἀλλὰ δίνουν εὐκαιρία γιά ἱκανοποίηση. Τὸ ἐλαφίσιο κρέας εἶναι γλυκὸ γιά τὸν κυνηγό.

Ὑπάρχουν τέσσερις ἀντιρρήσεις σ’ αὐτές τίς ἀντιλήψεις, ποὺ μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν καί γιά τίς τέσσερις παραπάνω ἀπόψεις. 1. Ἐπειδὴ ἡ εὐτυχία φαίνεται πὼς εἶναι ἔργο θείας θελήσεως ποὺ μᾶς προσδίδει ἐμπιστοσύνη καί προθυμία στὸν ἑαυτό μας, καθὼς καί σεβασμὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ αὐτὴ ἡ εὐτυχία ἐκτείνεται σὲ τυχαῖα γεγονότα, ποὺ ἡ ἀνθρώπινη ἀρετὴ δέν κατορθώνει πάντα νά φτάσῃ. Ἔτσι ὁ Καίσαρ εἶπε στὸν καπετάνιο μέσα στήν τρικυμία: «Ἐχεις στὸ πλοῖο σου τὸν Καίσαρα καὶ τὴν περιουσία του», ἂν ἔλεγε ὅμως «Τὸν Καίσαρα καὶ τὴν ἀρετὴ του», δέν θὰ βοηθοῦσε σημαντικὰ στήν ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου. 2. Γιατί τὰ πράγματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν προσπάθεια μποροῦν νά τὰ μιμηθοῦν καὶ εἶναι στὴ διάθεση τῶν ἄλλων, ἐνῶ ἡ εὐτυχία εἶναι ἀμίμητη καὶ προνόμιο ἑνὸς ἀνθρώπου. Γιά τοῦτο τὰ φυσικὰ πράγματα εἶναι συνήθως προτιμότερα ἀπὸ τὰ τεχνητά, γιατί εἶναι ἀμίμητα. Ἔτσι ὅ,τι εἶναι μιμητὸ φαίνεται ἀπλὸ καὶ στὴ διάθεση τοῦ καθενός. 3. Ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐτυχία φαίνεται ἐλεύθερο δῶρο, ποὺ δέν τὸ προμηθεύει ἡ προσπάθεια, ἐνῶ ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ φαίνεται ὅτι ἀναμένεται. Ἔτσι ὁ Πλούταρχος εἶπε μέ χαρὰ γιά τίς ἐπιτυχίες τοῦ Τιμολέοντα: «ἓνας πολὺ τυχερὸς

man), compared with those of his contemporaries Agesilaus and Epaminondas, “that they were like Homer’s verses, and besides their other excellencies, ran peculiarly smooth and natural.” 4. Because what happens unexpectedly is more acceptable, and enters the mind with greater pleasure; but this effect cannot be had in things procured by our own industry.

S o p h i s m 12

What consists of many divisible parts is greater, and more one than what consists of fewer; for all things when viewed in their parts seem greater, whence also a plurality of parts shows bulky; but a plurality of parts has the stronger effect, if they lie in no certain order, for thus they resemble infinity and prevent comprehension.

This sophism appears gross at first sight; for it is not plurality of parts alone, without majority, that makes the total greater; yet the imagination is often carried away, and the sense deceived with this color. Thus to the eye the road upon a naked plain may seem shorter, than where there are trees, buildings, or other marks, by which to distinguish and divide the distance. So when a moneyed man divides his chests and bags, he seems to himself richer than he was; and therefore a way to amplify anything is to break it into several parts, and examine them separately. And this makes the greater show, if done without order; for confusion shows things more numerous than they are. But matters ranged and set in order appear more confined, and prove that nothing is omitted; whilst such as are represented in confusion not only appear more in number, but leave a suspicion of many more behind.

This color deceives — 1. If the mind entertain too great an opinion of anything; for then the breaking of it will destroy that false notion, and show the thing really as it is, without amplification. Thus if a man be sick or in pain, the time seems longer without a clock than with one; for though the irksomeness of pain makes the time seem longer than it is, yet the measuring it corrects the error, and shows it shorter than that false opinion had conceived it. And so in a naked plain, contrary to what was just before observed, though the way to the eye may seem shorter when undivided, yet the frustration of that false expectation will afterwards cause it to appear longer than the truth. Therefore, if a man design to encourage the false opinion of another as to the greatness of a thing, let him not divide and split it, but extol it in the general. This color deceives — 2. If the matter be so far divided and dispersed as not all to appear at one view. So flowers growing in separate beds show

ἄνθρωπος», καὶ ὅτι συγκρινόμενες μὲ τὶς ἐπιτυχίες τῶν συγχρόνων του Ἀγησιλάου καὶ Ἐπαμεινώνδα εἶναι «σὰν τοὺς στίχους τοῦ Ὅμηρου, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα προτερήματά τους, τρέχουν εὐκολὰ καὶ φυσικά». 4. Γιατὶ ὅ,τι συμβαίνει χωρὶς νὰ τὸ περιμένουμε γίνεται περισσότερο ἀνεκτὸ καὶ ἀφομοιώνεται μὲ περισσότερη εὐχαρίστηση στὸ πνεῦμα μας. Αὐτὸ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ συμβῇ σὲ περιπτώσεις τῆς δικῆς μας πρωτοβουλίας.

Σ ό φ ι σ μ α 12

Ὅ,τι ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ διαιρετὰ μέρη εἶναι σημαντικώτερο καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀποτελεῖται ἀπὸ λιγότερα. Γιατὶ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη, ὅταν ἐξετάζονται χωριστὰ τὸ καθένα, φαίνονται σημαντικώτερα, καὶ γιὰ τοῦτο τὸ σύνολο ὀγκωδέστερο. Ὅμως τὸ σύνολο δημιουργεῖ ἰσχυρότερη ἐντύπωση, ὅταν τὰ τμήματα βροῖσκονται σὲ ἀταξία, γιατί ἔτσι μοιάζουν ἄπειρα καὶ ἐμποδίζουν τὴν κατανόηση.

Σὲ πρώτη ὄψη αὐτὸ τὸ σόφισμα φαίνεται ὑπερβολικό. Γιατὶ δὲν πρόκειται μόνο γιὰ σύνολο χωρὶς νὰ ὑπερσχύουν τμήματα, ὥστε νὰ δημιουργῇ τὴν ἐντύπωση τοῦ ὄγκου. Ἡ φαντασία ἐκτείνεται καὶ ἐξαπατᾷ τὴν ἀντίληψη. Ἔτσι γιὰ τὸ μάτι, ὁ δρόμος πάνω σὲ μιὰ γυμνὴ πεδιάδα φαίνεται συντομώτερος παρὰ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν δένδρα, κτίρια ἢ ἄλλα σημεῖα, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ διαιροῦν τὴν ἀπόσταση. Ἔτσι πάλι ὅταν ἓνας πλούσιος διαιρῇ τὶς κασέλες καὶ τὰ πουγγιά του, νομίζει πὼς εἶναι πλουσιώτερος ἀπὸ πρὶν, καὶ γιὰ τοῦτο ὁ τρόπος γιὰ νὰ μεγαλῶνῃ κάτι εἶναι νὰ χωρίζεται σὲ διάφορα κομμάτια ποὺ νὰ ἐξετάζονται χωριστά. Καὶ τοῦτο κάνει μεγαλύτερη ἐντύπωση, ὅταν τὰ κομμάτια εἶναι ἀκατάστατα, γιατί ἡ σύγχυση κάνει τὰ πράγματα νὰ φαίνονται περισσότερα παρὰ ὅσα εἶναι. Πράγματα τακτοποιημένα φαίνονται πιὸ περιορισμένα καὶ ἀποδείχνουν πὼς τίποτα δὲν λείπει, ἐνῶ πράγματα ἀτακτοποίητα ὅχι μόνο φαίνονται περισσότερα, ἀλλὰ ἀφήνουν τὴν ὑποψία πὼς ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀκόμα.

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἐξαπατοῦν: 1. Ἐὰν ἡ σκέψη διατηρῇ πολλὴ μεγάλη ἰδέα γιὰ κάτι, τότε ἡ καταστροφή του θὰ διαλύσῃ αὐτὴ τὴ σφαλερὴ ἀντίληψη καὶ θὰ δείξῃ τὸ πρᾶγμα ὅπως εἶναι χωρὶς διόγκωση. Ἔτσι, ὅταν ἓνας ἄνθρωπος ἀρρωσταίνῃ ἢ πονᾷ, ὁ χρόνος τοῦ φαίνεται μακρύτερος χωρὶς ρολοὶ παρὰ μὲ ρολοὶ. Γιατὶ ἡ ὀχληρότητα τοῦ πόνου δίδει τὴν ἐντύπωση πὼς διαρκεῖ περισσότερο, παρ' ὅλο ποὺ ἡ μέτρηση διορθώνει τὸ λάθος καὶ δείχνει τὴ διάρκειά του πιὸ περιορισμένη παρ' ὅ,τι ἡ λανθασμένη ἐντύπωση εἶχε νομίσει. Ἔτσι καὶ σὲ μιὰ γυμνὴ πεδιάδα καὶ ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω, ὁ δρόμος ἐνῶ στὸ μάτι φαίνεται συντομώτερος, ἂν δὲν διαιρεθῇ καὶ διασπασθῇ, ἢ ἀπογοήτευση τῆς σφαλερῆς ἐκτιμήσεως θὰ ὁδηγήσῃ

more than if they grow in one bed, provided all the beds are in the same plot, so as to be viewed at once; otherwise they appear more numerous when brought nearer than when scattered wider; and hence landed estates that lie contiguous are usually accounted greater than they are; for if they lie in different countries, they could not so well fall within notice. 3. This sophism deceives through the excellence of unity above multitude; for all composition is an infallible sign of deficiency in particulars — *Et quae non prosunt singula, multa juvant* (Ovid). For if one would serve the turn, it were best; but defects and imperfections require to be pieced and helped out. So Martha, employed about many things, was told that one was sufficient. And upon this foundation Aesop invented the fable how the fox bragged to the cat what a number of devices and stratagems he had to get from the hounds, when the cat said she had one, and that was to climb a tree, which in fact was better than all the shifts of Reynard; whence the proverb, “*Multa novit vulpes, sed felis unum magnum.*” And the moral of the fable is this, that it is better to rely upon an able and trusty friend in difficulty than upon all the fetches and contrivances of one’s own wit.

μργότερα στὸ νὰ θεωρηθῇ μακρύτερος ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τοῦτο ἂν κάποιος θελήσῃ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴ σφαλερὴ ἐντύπωση κάποιου ἄλλου σχετικὰ μὲ τὴ σημασία κάποιου πράγματος, ἅς μὴν τὸ διαιρέσῃ καὶ τὸ διασπάσῃ, ἀλλὰ νὰ τὸ ἐπαινῇ γενικώτερα. Αὕτῃ ὁμως ἡ ἀντίληψη εἶναι ἀπατηλή. 2. Γιατὶ ἂν τὸ πρᾶγμα διαιρεθῇ καὶ διασπαρῇ τόσο, δὲν φαίνεται ὁλόκληρο. Ἐνθὺν ποὺ μεγαλώνουν σὲ χωρισμένες ἀλτάνες φαίνονται περισσότερο παρὰ ἂν ἦταν δίπλα τὸ ἓνα στὸ ἄλλο καὶ ἐφ' ὅσον οἱ ἀλτάνες βρίσκονται στὴν ἴδια περιοχὴ ὥστε νὰ φαίνονται ἀμέσως. Ἀλλιῶς φαίνονται σὰν νὰ εἶναι περισσότερα, ὅταν συμπλησιάζονται παρὰ ὅταν εἶναι σκορπισμένα. Γιὰ τοῦτο καὶ χωράφια ποὺ συνορεύουν, ὑπολογίζονται μεγαλύτερα ἀπὸ ὅ,τι εἶναι, γιατί ἂν βρίσκονται σὲ διαφορετικὴ περιοχὴ, δὲν θὰ εἶναι εὐκόλος ὁ ὑπολογισμὸς τους. 3. Τὸ σοφίσμα αὐτὸ ἐξαπατᾷ ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἐνώσεως ἀπέναντι στὴν ποσότητα, γιατί κάθε σύνθεση εἶναι ἀλάνθαστο σημάδι ὅτι ὑπάρχουν ἐλαττώματα στὶς λεπτομέρειές της.

Ἄν κανεῖς καλοεξετάσῃ, εἶναι προτιμότερο. Ἀλλὰ ἐλλείψεις καὶ ἐλαττώματα ἐπιβάλλουν νὰ γίνεταί διαχωρισμός. Ἐτσι τῆς Μάρθας, ὅταν ἀνακατευόταν σὲ πολλὰ πράγματα, τῆς εἶπαν πὼς ἓνα εἶναι ἀρκετό. Καὶ πάνω σ' αὕτῃ τῇ βάσει ὁ Αἰσωπος δημιούργησε τὸ παραμῦθι, ὅπου ἡ ἀλεποῦ ὑπερηφανεύεται στὴ γάτα μὲ πόσες πονηριὲς καὶ τρόπους κατορθώνει νὰ σώζεται ἀπὸ τοὺς σκύλους. Ἡ γάτα ἀποκρίθηκε πὼς ἔχει μόνο ἓνα τρόπο, νὰ σκαρφαλώνῃ στὰ δένδρα, ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι καλύτερο προσὸν ἀπὸ τίς μετακινήσεις τῆς ἀλεποῦς. «*Multa novit vulpes sed felis unum magnum*», ποὺ σημαίνει πὼς εἶναι καλύτερα νὰ ἐμπιστεύεται κανεῖς ἓναν ἱκανὸ ἀξιόπιστο φίλο παρὰ στὶς φανταστικὲς ἐφευρέσεις τῆς ἀτομικῆς ἐξυπνάδας.

Ἐπίμετρο.

Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στὴ συλλογὴ ἄλλων σοφισμάτων, ποὺ μοῦ φαίνονται πὼς δὲν παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τοῦτο παραλείπεται ἐδῶ καὶ ἡ τελευταία παράγραφος τοῦ 12ου σοφίσματος. Ἀκολουθεῖ ἀκόμα σειρὰ ἀπὸ παραδείγματα καταστάσεων, ὅπου ὁ συγγραφέας ἐκφράζει ἀπόψεις ὑπὲρ καὶ κατὰ. Ἀλλὰ ἡ ἀναφορὰ τους ἐδῶ ὑπερβαίνει τίς προθέσεις μου, ποὺ περιορίζονται στὰ «Σοφίσματα».

Ὅταν διαβάσῃ κανεῖς τὰ σοφίσματα τοῦ Bacon, δύο ἐντυπώσεις προεξάρχουν. Πρῶτα ἡ ἰδιομορφία τοῦ λόγου ποὺ ἐφαρμόζει ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ ἀναπτύξῃ τίς φιλοσοφικὲς ιδέες του. Χρειάσθηκε πολλὴ φαντασία στὸ «δικηγόρο» Bacon γιὰ νὰ διαλέξῃ αὐτὸ τὸν τρόπο. Ἀλλὰ ζωντανεύει

ή νομική του σκέψη, όταν ἀραδιάζει παραδείγματα καὶ παραπομπές σὲ Ἑλληνες καὶ Λατίνους σοφούς, πὺν καλεῖ σὲ βοήθεια τῶν ἐπιχειρημάτων του. Κάπου κάπου ἔχει κανεῖς τὴν ἐντύπωση πὺς τὸν ἀκούει νὰ ἀγορεύῃ στὸ δικαστήριο. Ἔτσι ὁμως τοῦ ξεφεύγουν δικολαβίες, πὺν δὲν συνηγοροῦν ἀπόλυτα μὲ ὅ,τι ὑποστηρίζει. Ἐξ ἄλλου οἱ παραπομπές στοὺς ἀρχαίους, συρμὸς στὴν ἐποχὴ του, μαρτυροῦν καὶ κάποια ἐπίδειξη γνώσεων πὺν εἶναι βέβαια ἀξιόλογες, ἀλλὰ ἡ ἀδιάκοπη παράθεσή τους ἐπιτρέπει τέτοιες ὑποψίες, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ ἕναν ἄνθρωπο μὲ κλονισμένη τὴν ἠθική του. Στὸ ἐνεργητικὸ τοῦ Bacon παραμένει ὡστόσο ἡ προβολὴ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν ἔργων τοῦ Δημοκρίτου, πὺν εἶχε περισυλλέξει ὁ Θράσυλλος τὴν ἐποχὴ τοῦ Τιβερίου. Τὴν ἴδια σημασία στὸν Δημόκριτο ἔχει ἀποδώσει ὁ λίγο νεώτερος καὶ σύγχρονος τοῦ Bacon Γάλλος φιλόσοφος καὶ φυσιοδίφης Pierre Gassendi (1592-1665), πὺν θαυμαστής τοῦ Ἐπικούρου καὶ αὐτὸς συγγενεύει μὲ τὸν Bacon σὲ ἀντι-αριστοτελικὴ διάθεση. Ποιὸς ξέρει ἂν γνωρίζονταν κι ἂν εἶχαν συνεργασθῇ σὲ μιὰ ἐποχὴ πὺν οἱ ἐπικοινωνίες ἦταν πρωτόγονες; Ὡστόσο ὁ Bacon εἶχε ζήσει στὰ νιάτα του τρία χρόνια στὴ Γαλλία· ἀλλὰ τότε δὲν εἶχε γεννηθῇ ἀκόμα ὁ Gassendi.

Ἀδιάσπαστη ἀπὸ τὴν ἰδιομορφία τοῦ λόγου εἶναι ἡ σπινθηροβόλα ἐξυπνάδα, ἡ ἀπλότητα τοῦ ὕφους καὶ τὸ ἐγγλέζικο χιοῦμορ, πὺν μᾶς φαίνεται σὰν νὰ ἀκοῦμε ἕνα σύγχρονο συμπατριώτη του. Ὅλα αὐτὰ ἐξηγοῦν τὴν ἐπιτυχία τῆς σταδιοδρομίας του, μὲ τὴν παρασκηνιακὴ βέβαια βοήθεια καὶ τῆς οἰκογενειακῆς καταβολῆς του. Ἀλλὰ συνηγοροῦν δυστυχῶς καὶ γιὰ τὴ στάση του ἀπέναντι στὸν Essex, τὸν προστάτη του καὶ κατὰ καιροὺς χορηγὸ τοῦ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνάγκης. Ξεχνᾷ δηλαδὴ τὴν εὐγνωμοσύνη πὺν τοῦ ὀφείλει καὶ δικαιολογεῖται μὲ περισσὴ ὑποκρισία, ὅτι τάχα ἐκτελοῦσε τὸ ἀμερόληπτο καθῆκον του ὡς δικαστής. Τρομερὸ μάλιστα εἶναι τὸ κατηγορητήριό του ἐναντίον τοῦ Essex, πὺν κυκλοφόρησε μετὰ τὴ θανατικὴ ἐκτέλεσή του μὲ τὸν τίτλο *A Declaration of the Practices and Treasures attempted by Robert late Earl of Essex*. Πὺς ὁμως νὰ μὴν τὸν ἐξευτελίση ἡ καταγγελία τῆς δωροληψίας, πὺν ἀφοῦ ὑπῆρχαν ἀποδείξεις ἀναγκάσθηκε νὰ τὴν παραδεχθῇ. Ἡ σκληρὴ καταδίκη του ὡστόσο δὲν ἐκτελέσθηκε, καὶ ποιὸς ξέρει πόσα διαβήματα χρειάσθηκαν ἴσως μὲ τὴ βοήθεια ἰσχυρῶν «εὐγενῶν» συνενόχων. Ὅπωςδὴποτε ἡ ἐξυπνάδα του πὺν ἐξελίσσεται σὲ «πονηριά» φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ἰσχυρότερη ἀπὸ τὰ ἠθικὰ ἐλαττώματά του, πρᾶγμα πὺν τὸν ἔσωσε ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ τὸν εὐκολο τότε ἀποκεφαλισμό.

Ἡ ἀντίθεσή του, ἀπέναντι στὴν Ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία δὲν εἶναι νομίζω ἀρκετὰ φανερὴ στὰ σοφίσματά του. Ἄν ὁμως τὴν ὑπογραμμίζῃ σὲ ἄλλα μέρη τῶν συγγραμμάτων του, τὰ ἠθικὰ μειονεκτήματά του ἐπιτρέπουν ἴσως τὴν ὑπόψια ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια πλέει ἐνάντια στὴν κατε-

στημένη Ἀριστοτελική φιλοσοφία, ὥστε νὰ καμουφλάρη τὴν φιλοδοξία νὰ φανῇ ἀντίπαλος σὲ ἓνα τέτοιο κολοσσὸ ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης. Καὶ σ' αὐτὸ τὰ ἠθικὰ μειονεκτήματά του ἐπιτρέπουν ὑπόνοια τυχοδιωκτισμοῦ. Μοιάζει σὰν νὰ τὸν ἐκνευρίζη ὁ διδακτικὸς τόνος τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἡ ἀκράδαντη λογικὴ του, ὅταν μὲ τὸν λόγο προσπαθῇ νὰ φτάσῃ στὴ γνώση τῶν πραγμάτων.

Ὁ Bacon ζητεῖ τὴν προαγωγή τῆς ἔρευνας τῶν ἀναρχικῶν καὶ τελικῶν καταστάσεων. Καὶ παντοῦ προβάλλει, σὰν «δικηγόρος τοῦ διαβόλου», ἀντίθετα ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἐντυπωσιάσῃ μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῶν δικῶν του. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ὁ Bacon δὲν ὑπῆρξε πραγματικὸς πειραματιστὴς ὅπως μερικοὶ πρωτοπόροι τῆς ἐποχῆς του, π.χ. ὁ Fracastoro. Ὑπῆρξε ὅμως πειραματιστὴς τῆς φαντασίας καὶ ἀντιδογματικὸς.

Ἀνάμεσα στὰ πάμπολλα γραφτά του (τόσα ὥστε θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς κοιμόταν μὲ τὴν πέννα στὸ χέρι), ἀλλὰ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν πιὸ λεπτομερειακά, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ θυμίσω μὲ δυὸ λέξεις τὰ Δοκίμιά του (*Essays*) γιὰ τὴν Ἀλήθεια, ποὺ θεωρεῖ ὡς τὸ μόνο ἀντικείμενο τῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνας. Καὶ ἀφοῦ ἐξηγεῖ πὼς γι' αὐτὸν ἡ ἀλήθεια εἶναι τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὸ ψέμα, προσθέτει μὲ τὸ ἰδιόρρυθμο ὕφος του, πὼς ἡ ἀλήθεια ἔχει τὴν ἀξία της ποὺ ποικίλλει σὰν «διαμάντι» ποὺ λάμπει τὴ νύχτα, ἐνῶ τὸ διαμάντι μὲ ψέμα προκαλεῖ περισσότερο εὐχαρίστηση παρὰ τὸ μαργαριτάρι τὴν ἡμέρα!

Καὶ ἀσχολήθηκε ἔπειτα μὲ τὸν Θάνατο. «Ὅποιος πεθαίνει καθὼς ἐπιδιώκει κάτι σοβαρό, μοιάζει μὲ ὅποιον δέχεται μιὰ πληγὴ καί... τὴ στιγμὴ ἐκείνη δὲν νοιώθει τὸν πόνο» (Π. Κανελλόπουλος).

Στὴν *Νέα Ἀτλαντίδα*, ποὺ δημοσιεύθηκε μετὰ τὸ θάνατό του καὶ μοιάζει κάπως μὲ τοῦ Thomas More τὴν *Οὐτοπία*, ὁ Bacon ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴν ὑγεία σὲ εἰδικὲς αἰθουσες «Chambres of Health», καὶ φαίνεται πὼς ὁ φανταστικὸς «Οἶκος τοῦ Σολομῶντος» καὶ τὸ «Κολλέγιο ἔξι ἡμερῶν» ἀποτελοῦν τὸ θεωρητικὸ πρότυπο τῆς «Royal Society of London for improving Natural Knowledge».

Τέλος ἄς ἀναφερθῇ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν μεταφυσικὴ. Ὅμως τὸ ἔργο τοῦ Bacon δὲν κατάρθωσε νὰ ἐπιζήσῃ. Κανεὶς δὲν μιμήθηκε τὸ *Novum Organum*. Καὶ κάποιος εἶπε (Arthur Pieket) πὼς ἡ ἀποτυχία του ὀφείλεται στὸ ὅτι ἦταν «πολὺ μεγάλος ἀλλὰ καὶ μικρὸς συνάμα γιὰ νὰ πετύχῃ στὴ ζωὴ».